

گزارش نبرد لشکر ۳۱ عاشورا در کربلای ۵

محمد الهیاری*

<p>لشکر ۳۱ عاشورا به‌عنوان یکی از یگان‌های تحت امر قرارگاه کربلا در عملیات کربلای ۴ وارد عمل شد، اما از آنجا که هوشیاری دشمن به راه‌کارهای نیروهای خودی به لغو عملیات انجامید، این لشکر از ادامه مأموریت خود بازماند. پس از آنکه فرماندهی کل سپاه باتوجه‌به توان ۸۰ درصدی باقیمانده از عملیات کربلای ۴، در مدت کمتر از دو هفته، دستور اجرای عملیات کربلای ۵ را صادر کرد، لشکر ۳۱ عاشورا - که در عملیات کربلای ۴ به‌جز یک گردان غواص، در مقایسه با یگان‌های دیگر کمترین آسیب را دیده بود - به‌عنوان یکی از یگان‌های نیروهای قرارگاه کربلا، مأموریت یافت با سرعت و بدون وقفه خود را به ضلع مشترک پنج‌ضلعی و کانال ماهی‌گیری برساند و پس از حضور در نوک کانال، تنها جاده‌ای را که عقبه اصلی دشمن در پنج‌ضلعی محسوب می‌شد، قطع کند، سپس با مانور به‌سمت راست، جای پای مناسبی را در مثلث پشت کانال ماهی‌گیری تصرف و با لشکر ۲۵ کربلا الحاق کند. در این مقاله براساس مطالب مندرج در دفتر راوی لشکر عاشورا و گزارش راویان قرارگاه کربلا و نیز با بهره‌گیری از منابع تکمیلی دیگر به تشریح عملکرد لشکر ۳۱ عاشورا در عملیات کربلای ۵ و به‌طور مشخص نقش این لشکر در تصرف پنج‌ضلعی و غرب نوک کانال ماهی پرداخته شده است.</p>	<p>چکیده</p>		
<p>واژه‌های کلیدی: سال سرنوشت جنگ، عملیات کربلای ۵، محور پنج‌ضلعی، قرارگاه کربلا، لشکر ۳۱ عاشورا.</p>			

مقدمه

منظور در سال ۱۳۶۱، عملیات رمضان در محوری که تهدیدی برای شهر بصره به شمار می‌آمد، طراحی و اجرا شد، اما پس از ناکامی آن، چند سال سمت و سوی فعالیت‌های سپاه به مناطق دیگر معطوف شد، تا اینکه سال ۱۳۶۵ سال "سرنوشت جنگ" اعلام شد، بار دیگر منطقه شرق بصره مورد توجه قرار گرفت و عملیات کربلای ۴ در این منطقه به اجرا درآمد، اما این عملیات هم به دلایلی ناموفق بود.

اجرای یک عملیات تعیین‌کننده و تأثیرگذار در دیپلماسی مربوط به جنگ، مطلبی بود که بارها مسئولان نظام در بحث‌های فرماندهان عالی جنگ مطرح کرده و همواره توجه خاصی به آن داشتند. یکی از نقاط مهم و راهبردی که دستیابی به این هدف را امکان‌پذیر می‌ساخت، حمله از محورهایی بود که بتواند شهر بصره را تهدید کند. به همین

* راوی مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس و پژوهشگر جنگ ایران و عراق

سال دوازدهم □ شماره چهل و هفتم □ زمستان ۱۳۹۲

غرب کانال ماهی به تفصیل بیان شده است.

پیشینه عملیاتی لشکر ۳۱ عاشورا

لشکر عاشورا به‌عنوان یکی از یگان‌های تحت امر قرارگاه کربلا در عملیات کربلا ۴ مأموریت داشت با عبور از تنگه بین دو جزیره بوارین و ام‌الرصاص در زمین جنوب اروند، سرپلی را تصرف و سپس پیشروی کند، اما از آنجا که دشمن در لحظات شروع عملیات به راه‌کارهای نیروهای خودی هوشیار شده بود، مانع عبور اولین گردان این لشکر از تنگه گردید و گردان مذکور با تحمل خساراتی اندک به عقب بازگشت. میزان تلفات این گردان کمتر از ۷۰ نفر تخمین زده می‌شد، از این رو لشکر عاشورا یکی از یگان‌هایی بود که در عملیات کربلا ۴ کمتر آسیب دید و سازمان رزم آن به استثنای یک گردان غواص که متحمل تلفات جزئی شده بود، سالم باقی ماند.

طرح مانور لشکر ۳۱ عاشورا

پس از قطعی شدن اجرای عملیات کربلا ۵، با توجه به نقش کلیدی قرارگاه کربلا در مرحله اول عملیات، بررسی زیادی روی مانور این قرارگاه صورت گرفت؛ زیرا مأموریت دو قرارگاه قدس و نجف در گرو موفقیت قرارگاه کربلا در مرحله اول عملیات بود. محدوده خط حد کلی قرارگاه کربلا در مرحله اول عملیات، محور پنج‌ضلعی بود که نقش بسیار مهمی در این عملیات داشت. لشکر ۳۱ عاشورا از جمله یگان‌هایی بود که مأموریت اجرای عملیات در بخشی از محور شمال و غرب پنج‌ضلعی و نوک کانال ماهی را برعهده داشت. این لشکر باید با عبور از آب‌گرفتگی شمال پنج‌ضلعی، خطوط دفاعی دشمن در ضلع شمالی پنج‌ضلعی و سیل‌بندهای غرب آن را شکسته و حدفاصل جاده میانی پنج‌ضلعی تا یک کیلومتر از کانال ماهی‌گیری را پاک‌سازی می‌کرد و پس از عبور از کانال جنوبی

پاسخ به توقعات مسئولان و جامعه در سال ۱۳۶۵ (سال سرنوشت جنگ)، با داشتن حدود ۲۰۰ گردان بسیجی و امکانات و قابلیت‌های موجود در منطقه شلمچه، فرماندهان عالی جنگ را بر آن داشت تا برای ادامه عملیات راه‌حلی قطعی ببیند. براین اساس طی جلسات متعدد و با تأکید و نگاه مثبت فرماندهی کل سپاه اجرای عملیات کربلا ۵ در منطقه شلمچه و قسمت‌های شمالی آن - تنها ۲ هفته پس از عملیات ناموفق کربلا ۴ - در دستور کار قرار گرفت و در تاریخ ۱۳۶۵/۱۰/۱۹، نیروهای سپاه با غافلگیری دشمن عملیات کربلا ۵ را با رمز "یا زهراس" آغاز کردند.

این عملیات در قالب سه قرارگاه کربلا (با ۶ لشکر و ۲ تیپ)، قدس (با ۵ لشکر و یک تیپ) و نجف (با ۵ لشکر و ۳ تیپ) سازماندهی شد، البته این سازمان رزم در ادامه بنابه برخی اقتضائات تغییر یافت. در طرح‌ریزی جدید کلیه قرارگاه‌ها و یگان‌ها در منطقه عملیاتی شرق بصره تمرکز یافتند و عملیات در شلمچه، زمین پنج‌ضلعی، کانال پرورش ماهی و پاسگاه بویان مجموعاً یک مأموریت واحد تلقی شد. طبق مانور مقرر گردید قرارگاه کربلا با حمله به استحکامات دشمن در منطقه پنج‌ضلعی و غرب کانال ماهی جای پای اولیه را تصرف و تأمین کند، سپس قرارگاه‌های قدس و نجف مأموریت عبور و تعمیق عملیات را عهده‌دار شوند.

لشکر ۳۱ عاشورا یکی از لشکرهای تحت امر قرارگاه کربلا بود که در مرحله اول وارد عمل شد و نقش مهمی در تأمین اهداف قرارگاه کربلا یعنی تصرف پنج‌ضلعی و تأمین غرب نوک کانال ماهی، ایفا کرد.^(۱) در این نوشتار، ابتدا به پیشینه عملیاتی و کسب آمادگی لشکر ۳۱ عاشورا برای اجرای عملیات، مأموریت، طرح مانور و نیز سازمان رزم آن به اختصار اشاره شده و سپس عملکرد این یگان در طول عملیات کربلا ۵ به‌ویژه در محور پنج‌ضلعی و

پنج‌ضلعی، تا نهر هسجان پیشروی کرده و جناح غربی خود را با نهر جاسم و جناح شرقی خود را به‌وسیله لشکر ۱۹ فجر پوشش می‌داد.

در مرحله دوم عملیات نیز لشکر ۳۱ عاشورا مأموریت داشت بین دو لشکر ۲۵ کربلا و ۱۰ سیدالشهدا^(۲) در زمین غرب کانال ماهی پیشروی کرده و خط خود را به جاده اصلی دشمن در این منطقه برساند.^(۳) به عبارت دیگر تصرف جای پا در پشت پوزه کانال ماهی‌گیری - معروف به مثلثی - مأموریت مشترک لشکر ۲۵ کربلا و لشکر ۳۱ عاشورا محسوب می‌شد و این تلقی وجود داشت که تأمین این منطقه، می‌تواند عقبه خشکی، برای سرپل غرب کانال ماهی را فراهم کند. به این ترتیب قرارگاه کربلا برای اجرای مهم‌ترین بخش مأموریت خود یعنی تصرف و تأمین منطقه پنج‌ضلعی که مقدمه باز شدن عقبه خشکی برای عبور قرارگاه‌های قدس و نجف بود، لشکر ۳۱ عاشورا به همراه لشکرهای ۱۹ فجر و ۱۰ سیدالشهدا را برگزیده بود.^(۳)

مأموریت کلی لشکر عاشورا، رسیدن به ساحل دشمن، پیشروی در عمق و تصرف سمت راست

پنج‌ضلعی تا نوک کانال ماهی و تأمین سرپل برای عبور یگان‌های بعدی بود. براین‌اساس مانور این یگان به شرح زیر بود:

در سمت راست این یگان، لشکر ۴۱ ثارالله عمل می‌کرد که ابتدا در روی دژ پنج‌ضلعی و سپس در ضلع جنوبی کانال ماهی‌گیری با هم الحاق می‌کردند. در سمت چپ آن هم لشکر ۱۹ فجر قرار داشت و جاده سراسری که از دژ دوم پنج‌ضلعی تا نوک کانال ماهی امتداد داشت، حدفاصل دو یگان محسوب می‌شد. برای تأمین اهداف لشکر، ۱۰ گردان عمل‌کننده و ۲ گردان احتیاط در نظر گرفته شده بود. در مانور لشکر ۳۱ عاشورا، ابتدا تیپ ۱ این یگان با ۴ گردان وارد کار می‌شد که ۲ گردان آن غواصی (گردان‌های ولی‌عصر و حبیب‌بن‌مظاهر) و ۲ گردان دیگر (المهدی و صاحب‌الزمان) آبی - خاکی بودند. سپس تیپ‌های ۲ و ۳ عملیات را ادامه می‌دادند. در ابتدا گردان ولی‌عصر در سمت چپ پاسگاه کوت‌سواری تا ۴۰ متری منتهی‌الیه دژ پاسگاه وارد عمل می‌شد و بعد از آن گردان حبیب حدود ۷۰ متر از دژ مذکور را تأمین می‌کرد و پس از الحاق

از راست به چپ: علیرضا لطف‌الله زادگان راوی لشکر ۳۱، برادر امین شریعتی فرمانده لشکر ۳۱ عاشورا در سنگر مخابرات - عملیات کربلای ۵

عدم موفقیت لشکر همجوار، با انفجار دژها امکان رخنه عراقی‌ها از بین برود.

براساس طرح مانور، مأموریت هرکدام از تیپ‌های لشکر ۳۱ عاشورا به این شرح بود:

- تیپ ۱: شکستن خط و گرفتن سرپل.

- تیپ ۲: پاک‌سازی دژ و زمین پنج‌ضلعی.

- تیپ ۳: تصرف ضلع شرقی کانال ماهی و کانال جنوب پنج‌ضلعی.

- تیپ ۴ و تیپ قائم نیز عهده‌دار اجرای عملیات در مراحل بعدی بودند.

گفتنی است مانور لشکر عاشورا با توجه به دیدگاه فرماندهی این لشکر طرح‌ریزی شده بود و عمده توان آن با استفاده از تیپ‌های ۱ تا ۳ برای اجرای مرحله اول عملیات اختصاص داده شده بود. چون برادر امین شریعتی حد نهایی عملیات را تصرف ضلع شرق کانال ماهی‌گیری و دهانه جنوبی پنج‌ضلعی تصور می‌کرد.^(۴) براین اساس، تقدم عبور گردان‌ها به این ترتیب بود:

۱. گردان حبیب‌بن‌مظاهر

۲. گردان ولی‌عصر^(عج)

۳. گردان المهدی

۴. گردان صاحب‌الزمان^(عج)

۵. گردان علی‌اکبر

۶. گردان قاسم

۷. گردان بقیة‌الله

۸. گردان امام حسین^(ع)

۹. گردان سیدالشهدا^(ع)

۱۰. گردان امام سجاد^(ع)

۱۱. گردان علی‌اصغر^(ع)

۱۲. گردان امیرالمؤمنین^(ع)

ابتدا ۴ گروهان خواص (۲ گروهان از گردان حبیب‌بن‌مظاهر و ۲ گروهان از گردان ولی‌عصر) خط‌ها را می‌شکستند و در ادامه سایر گردان‌ها با قایق خود را به پنج‌ضلعی رسانده و به محل مأموریتشان

تا حد ممکن در عمق پیشروی می‌کردند. گردان المهدی سومین گردانی بود که وارد عمل می‌شد و مأموریت گردان ولی‌عصر را ادامه می‌داد تا به اولین مقری که بعد از دژ دوم قرار داشت می‌رسید. پس از آن هم گردان صاحب‌الزمان دو جاده عمود بر کانال ماهی‌گیری را پاک‌سازی می‌کرد. سپس گردان علی‌اکبر ضلع جنوبی کانال را پاک‌سازی کرده و بعد از رسیدن به نوک کانال با حرکت به سمت چپ، ۳ پل از سری پل‌های موجود را به تصرف درمی‌آورد.

این دو گردان بایستی ضمن پرهیز از درگیری‌های جانبی، جاده‌ها را پاک‌سازی می‌کردند تا گردان علی‌اکبر خود را به نوک کانال ماهی‌گیری و سرپل سمت راست می‌رساند و امکان بستن عقبه دشمن فراهم می‌شد. سپس گردان حضرت قاسم وارد عمل می‌شد تا جاده آسفالت حدفاصل لشکر ۱۹ فجر و تیپ قرارگاهی که روی جاده قرار داشت را پاک‌سازی کند.

در طرح کلی مانور تأکید شده بود که رسیدن

به نوک کانال و بستن عقبه دشمن به سرعت انجام شود و پاک‌سازی‌های معمول در اولویت بعدی قرار داده شود و این مسئله یکی از اصلی‌ترین مباحثی بود که فرمانده لشکر عاشورا مطرح می‌ساخت. همچنین در طراحی مانور این نکته در نظر گرفته شده بود که بعد از رسیدن گردان‌ها به حد مورد نظر در روی دژ اول و پایین کانال ماهی که نقطه الحاق لشکر ۴۱ بود، بلافاصله نیروهای تخریب اقدام به کار گذاشتن مواد منفجره کنند تا در صورت

لشکر عاشورا به‌عنوان یکی از یگان‌های تحت امر قرارگاه کربلا در عملیات کربلا ۴ مأموریت داشت با عبور از تنگه بین دو جزیره بوارین و ام‌الرصاص در زمین جنوب اروند، سرپلی را تصرف و سپس پیشروی کند.

آماده شده بود، استفاده کند تا قایق‌ها به راحتی طول و عرض معبر را دیده و عبور کنند.^(۵)

باتوجه به اهمیت نیروهای موج اول به ویژه گردان‌های غواص، که از خط خودی وارد آب راکد بین خط خودی و دشمن می‌شدند و از آنجا که ارتفاع آب در خط حد گردان به یک اندازه نبود نیروهای غواص از اشنوگر هم استفاده می‌کردند. ارتفاع آب بعضی جاها به ۱ یا ۱/۵ متر و در گودال‌های ایجادشده به ۲ متر می‌رسید. طبق

آخرین شناسایی انجام‌شده، فرماندهان گروهان غواص و نیروهای اطلاعات مسیری را که در حدود ۳۰ کیلومتر از خط خودی تا خط دشمن فاصله داشت با سیم‌های جنگی مخابراتی مشخص کردند تا شب عملیات نیروها بتوانند با گرفتن همین سیم درست به هدف برسند؛ چراکه احتمال داده می‌شد نیروها در مسیر ۳ کیلومتری که هیچ نقطه نشانی نبود گم شوند و سریع به هدف خود نرسند.

سازمان رزم لشکر ۱۳ عاشورا

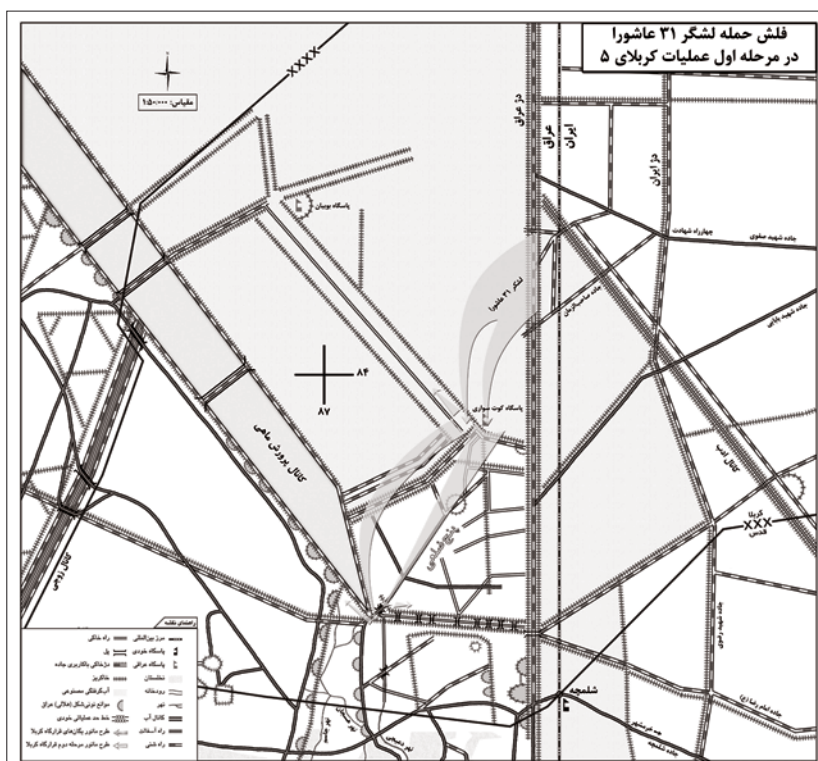
فرماندهی لشکر عاشورا پس از طرح‌ریزی عملیات در منطقه دربندیخان - که در نیمه نخست سال ۶۵ منتفی شد - با هماهنگی مسئولان عملیات این یگان تصمیم گرفتند که محورهای لشکر عاشورا را به صورت تیپ اداره کنند، اما در این زمینه لشکر با مشکلاتی مواجه شد که به دلیل حساسیت عملیات حل آنها به بعد از عملیات موکول گردید. در واقع در عملیات کربلای ۵ برای اولین بار محورهای

اعزام می‌شدند. برای گروهان‌های گردان حبیب و ولی عصر جمعاً ۲۸ قایق و برای گردان المهدی ۴۰ قایق فراهم شده بود تا با عبور از آب گرفتگی شلمچه خود را به پنج‌ضلعی برسانند.

غروب مهتاب و تاریکی مطلق در شب عملیات، حدوداً ساعت ۰۱:۱۵ نیمه‌شب پیش‌بینی شده بود و قرار شد گردان‌ها به ترتیب از سمت راست از ساعت ۲۲:۴۵ به فاصله هر ۱۵ دقیقه یک بار حرکت کنند. طبق برآورد، درگیری ساعت ۰۲:۰۰ نیمه‌شب آغاز می‌شد، لذا گردان‌ها فرصت داشتند تا ۴۵ دقیقه آخر را در تاریکی بعد از غروب مهتاب به سوی اهداف خود پیش بروند.

علاوه بر این، در این عملیات نحوه حرکت غواص‌های تیپ ۱ لشکر ۳۱ عاشورا از حساسیت خاصی برخوردار بود. براساس طرح عملیات لشکر عاشورا، گردان‌های غواص باید پس از استقرار در اسکله شهید باکری وارد آب شده و به صورت نیم‌خیز حرکت خود را به سمت نیروهای دشمن آغاز می‌کردند و در صورتی که دشمن هوشیار می‌شد و اقدام به شلیک گلوله منور می‌کرد، نیروهای غواص می‌بایست زیر آب پنهان می‌شدند - و بر همین اساس در یکی از محورهای غواص‌ها که قرار بود با قایق‌ها و خشایارها از کنار دژی که به سمت چپ پنج‌ضلعی وصل می‌شد حرکت کنند و از حدود ۱ کیلومتری پنج‌ضلعی به سمت راست پیچیده و خود را به محل اسکله‌ای که پس از استقرار احداث می‌کردند برسانند. برای مشخص شدن مسیر مورد نظر اکیپ علامت‌گذاری به‌طور کلی از سه نوع وسیله استفاده کرده بود بدین صورت که به محض درگیری اکیپ با ۳ قایق قرص‌های شب‌نما را بر روی تیرهای برق که در امتداد مسیر قرار داشت، نصب کند و در سر تقاطع نیز برای مشخص شدن انحراف مسیر، چراغ گردون کار گذاشته، در داخل معبر نیز از چراغ‌های چشمک‌زن که قبل از عملیات

لشکر ۳۱ عاشورا در مرحله اول عملیات کربلای ۵، نقش مهمی در تأمین اهداف قرارگاه کربلا یعنی تصرف پنج‌ضلعی و تأمین غرب نوک کانال ماهی، ایفا کرد.

محورهای عملیاتی لشکر ۳۱ عاشورا در عملیات کربلای ۵

لشکر ۳۱ عاشورا به عنوان یکی از یگان‌های تحت امر قرارگاه کربلا سازماندهی شد، در سطح لشکری نیز هریک از ارکان رزمی و ستادی لشکر ۳۱ عاشورا به شرح زیر سازماندهی شد:

۱. واحدهای رزمی

الف) تیپ ۱ با فرماندهی برادر منصور عزتی، شامل:

- گردان غواصی حبیب‌بن‌مظاهر (خط‌شکن) با فرماندهی برادر سیدمجید فاطمی

- گردان غواصی حضرت ولی عصر (عج) (خط‌شکن) با فرماندهی برادر اصانلو

- گردان آبی - خاکی المهدی (عج) با فرماندهی برادر مصطفی حمیدی

مستقل لشکر به نام تیپ‌های ۱، ۲ و ۳ سازماندهی شد.

براساس تقسیم‌بندی جدید، لشکر ۳۱ عاشورا دارای چهار تیپ مجزا بود؛ هر کدام از تیپ‌های ۱ تا ۳، به عنوان تیپ‌های رزمی دارای ۴ گردان بودند و هریک از تیپ‌های ۴ و قائم نیز به عنوان یک واحد پدافندی، ۴ گردان نیرو در اختیار داشت. کادر و نیروهای سه تیپ ۱، ۲ و ۳ عمدتاً از استان آذربایجان شرقی و تیپ‌های ۴ و قائم نیز از استان آذربایجان غربی تأمین شدند. استعداد گردان‌های غواص ۱۵۰ نفر و استعداد گردان‌های پیاده نیز از ۲۸۰ تا ۳۰۰ نفر بود.^(۱)

همان‌طورکه گفته شد در سطح قرارگاهی،

منطقه شلمچه را برعهده داشت. به همین دلیل در مقایسه با یگان‌هایی که در مرحله دوم وارد عمل شدند، فرصت و زمان بیشتری جهت کسب آمادگی در اختیار داشت. علاوه بر این، نزدیکی عقبه این لشکر که در عملیات کربلای ۴ در حاشیه رودخانه کارون بود و آموزش‌های فشرده نیروها و در نتیجه توان رزمی مناسب این یگان، تأثیر بسیار زیادی بر افزایش میزان آمادگی لشکر عاشورا در مصاف با دشمن داشت.

در سطح یگان، علاوه بر توان رزمی مناسب لشکر ۳۱ عاشورا، پس از عملیات کربلای ۴ فرماندهی این لشکر مرخصی نیروهای بسیج را لغو کرد و در آستانه عملیات کربلای ۵ رزمندگان این لشکر با روحیه‌ای بالا مشتاقانه در انتظار آغاز عملیات بودند.

در سطح قرارگاه کربلا، لشکر ۳۱ عاشورا از معدود یگان‌هایی بود که برخورد مثبت فرماندهی و تلاش‌های پیگیر عناصر عملیاتی آن برای اجرای عملیات موجب قوت قلب فرماندهی قرارگاه شد و امیدواری وی را نسبت به آینده عملیات افزایش داد. می‌توان گفت که این یگان در آماده‌سازی عملیات کربلای ۵ از یگان‌های نمونه بود.^(۸)

پس از لغو عملیات کربلای ۴، تأکید فرماندهی کل سپاه جهت اجرای عملیات جدید سبب شده بود مسئولان و فرماندهان لشکر عاشورا اجرای عملیات کربلای ۵ را یک تکلیف بدانند. در این زمینه امین شریعتی فرمانده لشکر ۳۱ عاشورا پیش از عملیات در جلسه با فرماندهان تیپ‌های خود در مورد عملیات کربلای ۵ می‌گوید: «مسئولین دلسوزتر از ما نسبت به جنگ هستند و ما باید خود را برای بزرگ‌ترین مشکلات آماده سازیم و آنها مسائل را خودشان حل می‌نمایند. رک و پوست‌کنده بگویم که همه باید خود را بر مبنای شهادت بگذاریم و همه برنامه‌ها را در نظر بگیریم و در اینجا عاشورا به پا خواهد شد

- گردان آبی - خاکی صاحب‌الزمان (عج) با فرماندهی حاج رحیم نوعی اقدم
(ب) تیپ ۲ با فرماندهی برادر جمشید نظمی شامل:

- گردان حضرت قاسم^(۹) با فرماندهی برادر مصطفی اکبری

- گردان امام حسین^(۱۰) با فرماندهی برادر مصطفی پیشقدم

- گردان حضرت بقیه‌الله با فرماندهی برادر مجید قره‌جه داغی

- گردان سیدالشهدا^(۱۱) با فرماندهی برادر سید محسن موسویان

(ج) تیپ ۳ با فرماندهی برادر حجت کبیری شامل:

- گردان حضرت علی اکبر^(۱۲) با فرماندهی حاج یعقوب صمدلویی

- گردان امام سجاد^(۱۳) با فرماندهی برادر محمد قنبری

- گردان علی اصغر^(۱۴) با فرماندهی برادر علیرضا یزدانی

- گردان امیرالمؤمنین^(۱۵) با فرماندهی محمد حبیب‌اللهی

(د) تیپ ۴ با فرماندهی محسن ایرانزاد شامل:

- گردان سلمان با فرماندهی رضا فتاحی

- گردان امام علی^(۱۶) با فرماندهی رضا پورستار

- گردان مقداد با فرماندهی بنامعلی محمدزاده

۴. گردان ابوذر با فرماندهی عباس نجفی

هـ) تیپ قائم با فرماندهی برادر ناصر امینی

۲. واحدهای ستادی شامل:

اطلاعات عملیات، توپخانه، ادوات (تیپ ذوالفقار)،

گردان الحدید (خمپاره ۱۲۰) گردان ظفر (خمپاره ۸۰ و

۶۰)، گردان چمران، دوشکا و شلیکا، گردان مهندسی،

گردان مخابرات، گردان بهداری، گردان تخریب،

پدافند هوایی، زرهی، دریایی، آماد و تعاون.^(۱۷)

آمادگی برای عملیات

لشکر عاشورا بعد از عملیات کربلای ۴، از جمله یگان‌هایی بود که از همان ابتدا مأموریت عمل در

و عملیات کلاً بر مبنای تکلیف است.»^(۹)

در آستانه عملیات

در جلسه مورخ ۱۳۶۵/۱۰/۱۶ قرارگاه خاتم الانبیا، تاریخ اجرای عملیات مشخص شد. باتوجه به فرصت اندکی که برای آمادگی یگان‌ها وجود داشت، نیروهای لشکر ۳۱ عاشورا با جدیت تمام کارهای خود را دنبال کردند. تدارکات اغلب بنه‌های خود را آماده کرد و بیشتر مایحتاج را به منطقه آورد؛ بهداری

پایگاه‌های اورژانس را به پا کرد؛ مهندسی دستگاه‌های خود را به میدان آورد و به احداث سنگر و سوله و کانال پرداخت، البته وجود سنگرها و سوله‌های باقیمانده از عملیات کربلای ۴ نقش زیادی در تسریع احداث این سازه‌ها داشت؛ ادوات یکی از آماده‌ترین واحدها برای عملیات بود و طی ۲۴ ساعت تمام قبضه‌ها و مهمات را آماده کرد. سایر واحدها مانند توپخانه و تعاون نیز از آمادگی کافی برخوردار بودند

و هیچ مشکل خاصی در میان واحدها مشاهده نمی‌شد. واحد دریایی قایق‌های لازم را پای کار آورد، سرعت انتقال قایق‌های این واحد از کارون به آب‌گرفتگی پنج‌ضلعی قابل توجه بود، برای مثال آنها در شب ۱۳۶۵/۱۰/۱۷ حدود ۴۰ قایق پای کار آوردند و نیروی ورزیده و کافی برای سکانی قایق‌های «لاور» آماده کرده بودند. با تلاش این واحد تا آخرین لحظات تعداد ۷۳ قایق لاور با ظرفیت حمل ۸ رزمنده آماده شد.

در روز ۱۷ دی ۱۳۶۵، اغلب گردان‌ها در ابتکاری جالب با استفاده از دوربینی که روی دکل نصب شده

بود و از طریق صفحه نمایشی که در پایین دکل قرار داشت و منطقه دشمن را نشان می‌داد، توجیه شدند. در همین روز تیپ ۱ وارد منطقه شد و با فرارسیدن شب، تیپ‌های ۲ و ۳ نیز به آنها ملحق شدند. در آخرین هماهنگی‌ها و توجیه گردان‌ها قرار شد که ۲ گروهان غیرغواصی حبیب‌بن مظاهر و ولی‌عصر و گردان المهدی قبل از درگیری سوار قایق شوند تا هنگام نیاز سریع‌تر به محل مأموریت اعزام گردند و با شکافتن دژی که محل استقرار لشکر ۳۱ عاشورا بود، قایق‌ها از کانال ارتباطی آب‌گرفتگی و کارون به سمت داخل آب‌گرفتگی هدایت شوند و پس از رهایی نیروها از اسکله شهید باکری (تقاطع جاده شهید صفوی با دژ مرزی) در اسکله شهید مولایی (تقاطع دژ مرزی با منتهی‌الیه آب‌گرفتگی با دژ شمال پنج‌ضلعی) استقرار یابند.

در این میان یکی از موضوعاتی که ذهن فرمانده یگان‌ها را مشغول کرده بود تعیین هجدهم دی‌ماه برای آغاز عملیات بود. اکثر فرماندهان شروع عملیات را قبل از بیستم دی‌ماه غیرممکن می‌دانستند فرماندهی لشکر عاشورا هم با همین ذهنیت نیروهای خود را توجیه می‌کرد، که این حالت می‌توانست روی آمادگی لشکر تأثیر بگذارد. سرانجام با یک شب تأخیر در شروع عملیات (یعنی ۱۳۶۵/۱۰/۱۹) تا حد زیادی نگرانی‌ها برطرف شد و نیروها فرصت بیشتری برای آمادگی پیدا کردند.^(۱۰) علاوه بر این، یک روز پیش از آغاز عملیات، وضعیت جوی دگرگون شد؛ ابری‌شدن هوا و وجود گرد و غبار موجب کاهش دید افقی تا فاصله ۴۰۰ متری شد که این امر زمینه مناسبی را برای نقل و انتقالات لشکر ۳۱ عاشورا فراهم آورد و ضریب غافلگیری دشمن را افزایش داد.^(۱۱) برادر امین شریعتی فرمانده لشکر ۳۱ عاشورا در این زمینه می‌گوید: «ما همه کارهایمان را در این روز انجام دادیم. چه هوای خوبی، کاش فردا هم همین‌طوری باشد.»^(۱۲)

در مرحله اول عملیات کربلای ۵
لشکر ۳۱ عاشورا از جمله
یگان‌هایی بود که مأموریت
اجرای عملیات در بخشی از
محور شمال و غرب پنج‌ضلعی
و نوک کانال ماهی را برعهده
داشت.

شرح عملیات

شب اول (۱۳۶۵/۱۰/۱۹)

ساعت شروع درگیری نیروهای قرارگاه کربلا با دشمن، باتوجه به نور ماه و تأثیر آن در مشاهده تحرکات نیروهای خودی توسط دشمن، ساعت ۲ بامداد مورخ ۱۳۶۵/۱۰/۱۹ تعیین گردید. براساس آخرین تصمیمات یگان‌های تحت امر قرارگاه کربلا در چهار محور به شرح زیر سازماندهی شدند و حرکت خود را آغاز کردند:

محور اول: جناح راست منطقه عملیات با تیپ ۱۸ الغدیر و لشکر ۳۳ المهدی (ع)
محور دوم: کانال ماهی‌گیری با لشکر ۲۵ کربلا و لشکر ۴۱ ثارالله
محور سوم: منطقه پنج‌ضلعی با لشکر ۳۱ عاشورا و لشکر ۱۹ فجر
محور چهارم: جاده شلمچه با لشکر ۱۰ سیدالشهدا (ع) (۱۳)

بدین ترتیب در مرحله اول عملیات براساس طرح مانور لشکر ۳۱ عاشورا، تیپ ۱ با هدف شکستن خط و گرفتن سرپل در منطقه آب‌گرفتگی شمال منطقه پنج‌ضلعی وارد عمل شد. لشکر عاشورا ساعاتی پیش از شروع عملیات نیروهای خود را از جاده محسن صفوی به اسکله شهید باکری در حوالی دژ مرزی، انتقال داده و در انتظار دستور فرمانده لشکر برای آغاز حمله بود. در این مرحله باید تیپ ۱ با ۴ گردان عملیات را از اسکله شهید باکری به سمت خطوط دشمن آغاز می‌کرد و نیروهای این تیپ از شمال به جنوب منطقه به ترتیب گردان‌های غواصی حبیب‌بن‌مظاهر و ولی‌عصر (ع) و گردان‌های المهدی و صاحب‌الزمان (ع) به صورت آبی - خاکی تک خود را شروع می‌کردند. رزمندگان تیپ ۱ حرکت خود را از ساعت ۰۱:۲۰ بامداد، آغاز کرده و پس از گذشت ۴۵ دقیقه به نزدیکی مواضع دشمن رسیدند، اما در این هنگام، حرکت برخی

نیروهای تیپ ۱ که در فاصله ۱۰۰ متری پاسگاه دشمن قرار داشتند لو رفت و به همین دلیل امین شریعتی فرمانده لشکر ۳۱ عاشورا، مجبور شد در تماسی با نبی رودکی فرمانده لشکر ۱۹ فجر، دستور آغاز درگیری را ۴۵ دقیقه زودتر از موعد مقرر یعنی در ساعت ۰۱:۱۵ بامداد صادر کند. (۱۴)

با شروع درگیری گردان‌های غواصی حبیب‌بن‌مظاهر و ولی‌عصر (ع) موفق شدند در ادامه حرکت خود از دژ مرزی به سمت کانال ماهی‌گیری، در منطقه شمال

پنج‌ضلعی سیل‌بندهای دشمن در سر راه خود را تصرف و پیشروی کنند. این دو گردان پس از تصرف مواضع دشمن با یکدیگر دست داده و زمینه اتصال دژ به پنج‌ضلعی را فراهم کردند.

در جناح راست لشکر ۳۱ عاشورا، پیشروی نیروها پس از شکستن خطوط، با مشکلاتی مواجه شد. در این منطقه نیروهای دشمن نسبت به محور لشکر ۴۱ ثارالله هشیار شده و اقدام به شلیک

گلوله‌های منور کردند. براساس گزارش تیپ ۱ لشکر عاشورا، در ساعت ۰۲:۳۰ بامداد، یک تیربار دشمن با اجرای آتش در محدوده بین لشکرهای ۴۱ و ۳۱ به شدت حرکت نیروهای لشکر عاشورا را کند ساخته بود، (۱۵) اما با تلاش نیروهای لشکر عاشورا و پیشروی به سمت مواضع دشمن سرانجام الحاق بین یگان‌های ۳۱ و ۴۱ در منطقه آب‌گرفتگی شمال پنج‌ضلعی حاصل شد.

در همین حال، تلاش نیروهای جناح چپ لشکر عاشورا جهت برقراری الحاق با لشکر ۱۹ فجر همچنان در هاله‌ای از ابهام فرورفته و تحت

در مرحله دوم عملیات کربلای پنج لشکر ۳۱ عاشورا مأموریت داشت بین دو لشکر ۲۵ و ۱۰ در زمین غرب کانال ماهی پیشروی کرده و خط خود را به جاده اصلی دشمن در این منطقه برساند.

تأثیر فشار شدید دشمن قرار داشت. تا اینکه در ساعت ۰۲:۱۰ بامداد، از سمت دژ مرزی منطقه آب‌گرفتگی شمال پنج‌ضلعی، نیروهای گردان‌های المهدی و صاحب‌الزمان وارد منطقه شدند و براساس گزارش‌های رسیده به فرماندهی لشکر، در ساعت ۰۲:۱۵، گردان المهدی توانست مسئله الحاق میان یگان‌های ۳۱ و ۱۹ را تاحدی حل کند، ولی این امر سبب شد که این گردان از مأموریت اصلی خود که تصرف مقر دشمن بود، بازماند. نیروهای دشمن با درک اهمیت مقر فرماندهی در منطقه پنج‌ضلعی بر فشار خود افزودند و در نتیجه دوباره الحاق یگان‌های ۳۱ عاشورا و ۱۹ فجر در ساعت ۰۴:۰۰ بامداد قطع شد. با ادامه این روند و تکمیل نشدن ارتباط ضعیف یگان‌های ۳۱ و ۱۹ در روی جاده‌های اول و دوم، فرماندهی لشکر ۳۱ عاشورا در تماس‌های خود با فرمانده لشکر ۱۹ از او خواست که هرچه سریع‌تر به نیروهای لشکر عاشورا دست بدهد.

از این رو به منظور حل مسئله الحاق میان یگان‌های ۱۹ و ۳۱، در ساعت ۰۴:۰۰ بامداد گردان علی‌اکبر نیروهای خود را با استفاده از مسیر حرکت قایق‌های لشکر ۱۹ فجر در منطقه پیاده کرد و در ادامه پیشروی‌ها میان بخشی از نیروهای صاحب‌الزمان و علی‌اکبر الحاق حاصل شد. با نزدیک شدن روشنایی هوا، این نیروها در ساحل توانستند با استفاده از مسیر نیروهای لشکر ۱۹، خود را بر روی سیل‌بندهای غرب پنج‌ضلعی و شرق کانال ماهی برسانند و در ادامه در مسیر ضلع مشترک دژ پایین کوت‌سواری و پنج‌ضلعی، حرکت خود را به صورت دورانی و بر روی اضلاع شمال‌غربی و غرب پنج‌ضلعی به سمت نوک کانال ماهی ادامه دادند. در حقیقت لشکر ۳۱ عاشورا درصدد بود برای تصرف مقر فرماندهی دشمن ضمن اجتناب از تک مستقیم به سمت آن در اواسط پنج‌ضلعی، از سمت جنوب پنج‌ضلعی حمله

خود را به مقر، سازماندهی کند.^(۱۶) هم‌زمان با تلاش فرماندهی لشکر ۳۱ عاشورا برای تکمیل الحاق میان گردان‌های خود و حرکت به سمت موانع و مواضع دشمن در نوک کانال ماهی، قرارگاه کربلا نیز ضمن کسب اطمینان از موفقیت یگان‌های خود (به‌ویژه لشکر ۳۱ عاشورا) در شکستن خطوط دشمن، از یگان‌های تحت امر خود خواست که در مواضع متصرفی به الحاق با یکدیگر، اقدام کنند. در این شرایط دو مسئله اساسی در عملیات وجود داشت: نخست الحاق میان لشکر ۳۱ عاشورا با لشکر ۲۵ کربلا، که برای تصرف پوزه کانال ماهی و بازشدن عقبه خشکی نیروهای عبورکننده از کانال بسیار حائز اهمیت بود، به طوری که فرمانده کل سپاه شخصاً، از طریق بی‌سیم با فرمانده لشکر ۲۵ کربلا تماس گرفت و الحاق با لشکر ۳۱ عاشورا در نوک کانال ماهی را به وی گوشزد کرد.^(۱۷) مسئله دیگر الحاق لشکر ۳۱ عاشورا با لشکر ۱۹ فجر در پنج‌ضلعی بود،^(۱۸) اهمیت این امر زمانی دو چندان شد که در ساعت ۰۵:۳۰ بامداد، دشمن از سه جهت و دژ مرزی و جناحین لشکر ۱۹ فجر و لشکر ۴۱ ثارالله و نیروهای لشکر ۳۱ عاشورا را به شدت زیر آتش قرار داد.^(۱۹)

در ادامه، به تدریج مقدمات الحاق لشکر ۳۱ عاشورا با لشکر ۱۹ فجر در ساعت ۰۴:۱۵ بامداد فراهم شد، اما چون از سمت لشکر ۳۱ عاشورا هنوز پاک‌سازی به طور کامل انجام نشده بود، مشکلاتی بر سر راه الحاق وجود داشت و پیشروی نیروها با کندی صورت می‌گرفت. وجود مقر فرماندهی دشمن در اواسط منطقه پنج‌ضلعی و مقاومت آن از عوامل اصلی تکمیل نشدن الحاق میان لشکرهای ۱۹ فجر و ۳۱ عاشورا و مانع عمده پیشروی آنها به عمق بود. در عین حال ادامه این وضعیت مانع از تأمین کامل منطقه پنج‌ضلعی بود.^(۲۰)

با تکمیل موفقیت‌های تیپ ۱ لشکر ۳۱ در عبور از منطقه آب‌گرفتگی شمال پنج‌ضلعی، به تیپ ۲

سال دوازدهم □ شماره چهل و هفتم □ زمستان ۱۳۹۲

رزمندگان لشکر ۳۱ عاشورا در خط مقدم شلمچه در عملیات کربلای ۵

موفقیت تیپ‌های لشکر عاشورا در شکستن خطوط دشمن، اگرچه با ورود بخشی از عناصر این تیپ به محور پنج‌ضلعی کامل شده، ولی هنوز با تکمیل اهداف خود فاصله زیادی داشت ارتش عراق نیز با درک اهمیت منطقه پنج‌ضلعی، در محور دژ خندق (ضلع مشترک پنج‌ضلعی و کانال ماهی) فشار خود را بر نیروهای لشکر عاشورا افزایش داد و تا بعدازظهر همین روز با شلیک تیر مستقیم به شدت مقاومت می‌کرد.^(۳۱)

روز اول (۱۳۶۵/۱۰/۱۹)

روز اول عملیات درحالی آغاز شد که تلاش‌ها جهت برقراری الحاق میان لشکرهای ۳۱ و ۱۹ همچنان مورد تأکید فرمانده قرارگاه کربلا بود، ولی موانعی جدی در سر راه این الحاق وجود داشت. حدود ساعت ۰۶:۰۰ صبح، با پیشروی لشکر ۳۱ عاشورا و تهدید جناح چپ قرارگاه دشمن در داخل پنج‌ضلعی، از شدت فشار بر لشکر ۱۹ فجر کاسته شد، لیکن هنوز برای برقراری الحاق تلاش زیادی لازم بود. در چنین شرایطی و

آماده‌باش داده شد تا برای ورود به منطقه در اسکله شهید باکری حاضر شود. تا ساعت ۰۵:۰۰ بامداد، علاوه بر گردان‌های صاحب‌الزمان و علی‌اکبر سایر گردان‌ها وارد پنج‌ضلعی شدند. درگیری در دژ خندق (ضلع مشترک پنج‌ضلعی و کانال ماهی) همچنان ادامه داشت و در داخل پنج‌ضلعی نیز گردان المهدی که با دشمن درگیر بود در نهایت توانست محور خود را پاک‌سازی کند.

با گذشت زمان عناصر تیپ ۲ لشکر ۳۱ عاشورا شروع به پاک‌سازی دژ دشمن و زمین پنج‌ضلعی کردند. ساعت ۰۷:۳۰ صبح، نیروهای گردان قاسم از محور جنوب پنج‌ضلعی و نوک کانال ماهی پیشروی خود را به سمت نیروهای دشمن آغاز کردند تا به هر نحو ممکن قرارگاه دشمن در پنج‌ضلعی را تصرف کنند. این در حالی بود که گردان‌های امام حسین و علی‌اصغر هنوز نتوانسته بودند در سمت راست با نیروهای لشکر ۱۹ فجر دست بدهند به همین دلیل فرمانده لشکر فجر در تماس با فرمانده لشکر عاشورا خواستار تحقق الحاق بین لشکرهای ۳۱ و ۱۹ شد.

لشکر ۳۱ عاشورا به سمت نوک کانال ماهی در حال حرکت بودند.^(۲۶)

اندکی بعد گزارش‌ها از موفقیت نسبی عناصر لشکر ۳۱ عاشورا در محدوده دژ خندق (ضلع مشترک پنج‌ضلعی و کانال ماهی) حکایت می‌کرد. در ساعت ۰۷:۵۰ صبح، فرمانده تیپ ۱ اطلاع داد که ما نصف سنگر دشمن را پاک‌سازی کرده‌ایم پس از آن در ساعت ۰۷:۲۰ روز اول خبر قطعی رسید که بچه‌ها به کانال رسیده‌اند.^(۲۷)

حدود ساعت ۰۷:۰۰ صبح، با پیشروی لشکر ۳۱ عاشورا به سمت مقر فرماندهی تیپ دشمن در پنج‌ضلعی، نفوذ به داخل قرارگاه دشمن شروع شد، لیکن مقاومت همچنان ادامه داشت، به‌ویژه اینکه با روشن شدن هوا، نیروهای دشمن که بر اثر تهاجم رزمندگان در منطقه پراکنده شده بودند، همگی به سمت مقر تیپ حرکت کرده، در آنجا جمع شده بودند. دشمن درک روشنی نسبت به اهمیت مقاومت در مقر تیپ و نقش آن در جلوگیری از الحاق نیروها داشت و به‌خوبی می‌دانست که با سقوط پنج‌ضلعی کل منطقه با تهدید جدی مواجه خواهد شد، لذا با تمام توان از الحاق دو محور پنج‌ضلعی و کانال ماهی ممانعت می‌کرد.^(۲۸)

در ادامه برادر کاشانی جانشین لشکر ۳۱ عاشورا در تماسی با قرارگاه کربلا در مورد مقاومت شدید دشمن در محور مقر فرماندهی خود، می‌گوید: «همان چیزی که نبی [رودکی] را در کربلای ۴ نگه داشت [قرارگاه تیپ دشمن]، قرارگاه تیپ و قرارگاه جلوی آن نیروهای ما را نگه داشته و نمی‌گذارد برویم، سه گردان هم تا به حال وارد کرده‌ایم به نتیجه نرسیده است.»^(۲۹) در این هنگام برادر غلامپور در تماس با امین شریعتی فرمانده لشکر ۳۱ عاشورا از او می‌خواهد تا با اعزام یک گردان قرارگاه دشمن را سقوط دهد و پس از آن با بازشدن راه به‌طرف جنوب پنج‌ضلعی پیشروی کند.^(۳۰) این درحالی بود

در ساعت ۰۶:۲۷ صبح، دشمن با واردکردن نیروی تازه‌نفس، خود را برای پاتک آماده می‌کرد که این مسئله موجب نگرانی فرمانده قرارگاه کربلا شد. برادر رحیم صفوی جانشین فرمانده قرارگاه نیروی زمینی سپاه در یک تحلیل کلی از وضعیت دشمن، اظهار کرد: «دشمن روی دژ کانال ماهی، زرهی و روی دژ خندق [ضلع مشترک پنج‌ضلعی و کانال ماهی] نیرو آورده، قضیه [مقر فرمانده تیپ در منطقه پنج‌ضلعی] هم هنوز حل نشده است.

حالا باید این قضیه را حل کنیم و الحاق [دو لشکر ۲۵ و ۳۱] را هم انجام دهیم.»^(۳۱)

نیروهای لشکر ۳۱ عاشورا در یک محور از اواخر شب گذشته تا صبح روز اول عملیات هنوز موفق به شکستن مقاومت دشمن در مقر فرماندهی تیپ در اواسط منطقه پنج‌ضلعی نشده بودند.^(۳۲) موفقیت در این محور تأثیر زیادی در حل الحاق میان لشکرهای ۳۱ و ۱۹ و دستیابی به

کانال جنوب پنج‌ضلعی داشت. در محور دیگر نیروهای لشکر ۳۱ می‌کوشیدند حرکت خود را روی ضلع دژ خندق به سمت نوک کانال کامل کنند. موفقیت این محور نیز در الحاق میان لشکرهای ۲۵ کربلا و ۳۱ عاشورا و پیشروی به سمت نوک کانال ماهی بسیار مؤثر بود.^(۳۴) دشمن با درک حساسیت الحاق این محور با نوک کانال ماهی، با آوردن نیروهای تکاور خود این محور را تقویت کرده و مانع انجام الحاق بین دو یگان ۳۱ عاشورا و ۲۵ کربلا شد.^(۳۵) برابر گزارش‌های واصله، در این محور نیروهای

در سمت راست لشکر ۳۱ عاشورا، لشکر ۴۱ ثارالله عمل می‌کرد و در سمت چپ آن هم لشکر ۱۹ فجر قرار داشت.

نوک کانال به تصرف نیروهای خودی درآمده و نیروهای دشمن نمی‌توانستند از پنج‌ضلعی خارج شوند. حدود یک گردان از نیروهای دشمن از آنجا فرار کرده و سعی داشتند از سیل‌بند کانال ماهی عبور کنند که گردان بقیه‌الله با آنها درگیر شد و راهشان را بست.^(۳۴)

در ساعت ۸ صبح، توپخانه طبق دستور، قسمت بیرونی پنج‌ضلعی را - که نیروهای دشمن حضور داشتند - هدف قرار داد. در چنین شرایطی

گردان علی‌اکبر که مأموریت داشت ضمن پاک‌سازی ضلع جنوبی کانال و بعد از رسیدن به نوک کانال ماهی به سمت چپ حرکت کند، در ساعت ۰۸:۱۵ صبح، به پل‌های جنوب پنج‌ضلعی رسید و ۳ پل از سری پل‌های موجود را تصرف کرد. گزارش‌ها حاکی از این بود که نیروهای خودی موفق شده‌اند دژ داخل پنج‌ضلعی را پاک‌سازی کنند.^(۳۵) در همین حال تلاش‌های

که دشمن نیروهای احتیاط دور خود را فراخوانده و تیپ ۲۲ مکانیزه ارتش عراق در یک حرکت سریع از طریق جاده میانی کانال زوجی وارد منطقه شده بود و با هدف عقب‌زدن نیروهای لشکر ۳۱ خود را به نوک کانال ماهی رسانده بود، اما در همین هنگام لشکر ۲۵ که می‌کوشید با نیروهای لشکر ۳۱ عاشورا دست بدهد با اعزام دو گردان به پهلوی این تیپ دشمن حمله‌ور شده و موجب انهدام آن گردید.^(۳۱) واکنش‌های دشمن به همین نقطه ختم نشد؛ با روشن شدن هوا، اولین پاتک دشمن با اتکا به مقاومت مقرر فرمانده تیپ آغاز شد، اما با مقابله قوای زرهی و آتش توپخانه، مقاومت نیروهای دشمن درهم کوبیده شد.^(۳۲)

در منطقه پنج‌ضلعی هم‌زمان تلاش‌ها برای تداوم پیشروی‌ها به منظور انهدام مقرر فرماندهی دشمن و تأمین منطقه ادامه یافت. بخشی از نیروهای لشکر ۳۱ عاشورا از سمت راست پاسگاه کوت‌سواری به روی ضلع شرقی کانال ماهی‌گیری حرکت کرده و موفق شدند تا اواسط پنج‌ضلعی پیشروی کنند. نیروهای لشکر عاشورا هم‌زمان با تلاش برای پاک‌سازی کامل منطقه برای الحاق با لشکر ۴۱ ثارالله بر روی ضلع شمالی کانال ماهی، نیز اقداماتی انجام دادند.^(۳۳) در این محور در نزدیکی‌های ظهر، گردان بقیه‌الله وارد عمل شد و حرکت خود را به سمت نیروهای دشمن آغاز کرد، چیزی نگذشته بود که فرمانده این گردان اعلام کرد: «ما به دیواره کانال ماهی رسیدیم.» در مسیر حرکت گردان بقیه‌الله سیل‌بند کانال ماهی از طرف پنج‌ضلعی به سمت شمال ادامه داشت؛ به این شکل که وقتی از پنج‌ضلعی خارج می‌شد، یک طرفش آب‌گرفتگی بود و طرف دیگرش کانال پرورش ماهی، یعنی در وسط فقط سیل‌بند بود. در این میان پل شمشیری شکلی که از نوک پنج‌ضلعی تا منتهی‌الیه کانال ماهی قرار داشت، خروجی پنج‌ضلعی محسوب می‌شد و تنها راه فرار نیروهای دشمن از منطقه پنج‌ضلعی بود. سمت پل

مانور لشکر عاشورا با توجه به دیدگاه فرماندهی این لشکر طرح‌ریزی شده بود و عمده توان آن با استفاده از تیپ یک، تیپ دو و تیپ سه برای اجرای مرحله اول عملیات اختصاص داده شده بود.

لشکر ۳۱ عاشورا در داخل پنج‌ضلعی برای انهدام مقرر فرماندهی دشمن در یکی از اضلاع محور پنج‌ضلعی همچنان ادامه داشت. در ساعت ۱۱:۴۰، اعلام شد که تانک‌های خودی وارد منطقه پنج‌ضلعی شده‌اند و نیروهای لشکر ۳۱ عاشورا و ۱۹ فجر فشار به نیروهای دشمن در مقرر تیپ را افزایش داده‌اند.^(۳۶) هم‌زمان با انهدام واحدهایی از دشمن لشکر عاشورا موفق شد به پل‌های کانال جنوب پنج‌ضلعی برسد، کاشانی معاون لشکر، اعلام کرد که نیروها از سرپل مستقر بر روی این کانال عبور کرده و درصدد الحاق با لشکر ۱۹ فجر هستند. با اینکه در منطقه پنج‌ضلعی

نیروها فراهم شد.

هم‌زمان با خبر سقوط مقرر فرماندهی تیپ دشمن در منطقه پنج‌ضلعی، خبر موفقیت لشکر ۱۰ سیدالشهدا^(۴۰) در ورود به هلالی دوم مخابره شد و بدین ترتیب موقعیت نیروها در منطقه پنج‌ضلعی و شلمچه تحکیم گردید. با این حال دشمن فشار سنگینی را در جناح راست عملیات وارد می‌کرد و وضعیت این جناح تا اندازه‌ای نامطلوب و دشوار به نظر می‌رسید.^(۴۱)

پس از سقوط مقرر فرماندهی دشمن در داخل پنج‌ضلعی، مسئله پاک‌سازی کانال جنوب پنج‌ضلعی در دستور کار قرار گرفت.^(۴۱) امین شریعتی در تماسی به غلامپور فرمانده قرارگاه کربلا، می‌گوید: «دشمن در حال حاضر به تیپ ۲ فشار می‌آورد آنها روی کانال ماهی هستند»^(۴۲) در محور گردان بقیه‌الله، پس از آنکه این یگان موفق شد نیروهای دشمن را در روی سیل‌بندهای کانال ماهی در بالای پنج‌ضلعی عقب براند، این بار می‌کوشید به کمک نیروهای لشکر ۲۵ کربلا با افزایش فشار بر پشت سیل‌بند کانال نیروهای دشمن در این منطقه را منهدم یا اسیر کند. مجید قره‌جه داغی فرمانده گردان بقیه‌الله از اسارت ۲۰۰ عراقی خبر داد تا اینکه در عصر همان روز اسرا به پشت جبهه تخلیه شدند و پنج‌ضلعی تا پشت دیواره کانال ماهی تصرف و تثبیت شد.^(۴۳)

با وجود موفقیت نیروهای گردان علی‌اکبر در دستیابی به پل‌های سمت چپ کانال ماهی، الحاق میان لشکرهای ۱۹ فجر و ۱۰ سیدالشهدا از پل سوم به محور ۳۱ عاشورا انجام نشد چون لشکر ۱۹ فجر نتوانسته بود پاک‌سازی در محدوده پل را کامل کند و ارتش عراق نیز با استفاده از این فرصت تلاش می‌کرد تا از طریق پل چهارم سمت چپ نوک کانال ماهی میان نیروهای خودی رخنه نموده و آنها را محاصره کند. در چنین وضعیتی در پایین پنج‌ضلعی

چیزی در حدود ۱۵ الی ۲۰ گردان از یگان‌های ۳۱ عاشورا، ۱۹ فجر و ۱۰ سیدالشهدا وارد شده بود، ولی دشمن با اتکا به مقرر فرماندهی همچنان به بازپس‌گیری منطقه پنج‌ضلعی امیدوار و درصدد پاتک به این منطقه بود.

فرمانده قرارگاه کربلا شکست دشمن در منطقه پنج‌ضلعی را منوط به فروریختن قرارگاه دشمن می‌دانست و درصدد بود با استفاده از کلیه امکانات مقاومت دشمن را درهم کوبیده و منطقه پنج‌ضلعی

را به تصرف نیروهای خودی درآورد.^(۳۷) در این وضعیت بی‌سیم‌های قرارگاه کربلا و یگان‌های هم‌جوار می‌کوشیدند با امین شریعتی فرمانده لشکر ۳۱ عاشورا تماس بگیرند، اما پاسخی دریافت نمی‌کردند. از این رو در حوالی ساعت ۱۱:۵۰ الی ۱۲:۱۰ ظهر، غلامپور فرمانده قرارگاه کربلا خود را به سنگر لشکر ۳۱ عاشورا رساند، ولی فشارهای پیاپی و مضاعف دشمن به گونه‌ای بود که امین شریعتی در سنگر نمانده و برای هدایت و جمع و جور کردن نیروهای لشکر به جلو رفته بود.^(۳۸)

سرانجام با وجود فشارهای سنگین دشمن به دنبال فداکاری و رشادت نیروهای لشکر ۳۱ عاشورا، ابتدا مقرر کوچک دشمن و سپس مقرر اصلی فرماندهی عراق در پنج‌ضلعی سقوط کرد و بالاخره در ساعت ۱۲:۱۵ ظهر، چنین گزارش شد: «دشمن از (مقرر فرماندهی تیپ) عقب‌نشینی می‌کند و تانک‌های ما در حال پیشروی هستند»^(۳۹) در ساعت ۱۲:۴۰ تانک‌های دشمن در داخل پنج‌ضلعی منهدم شده و بدین ترتیب با وصل شدن جاده، زمینه رفت‌وآمد

در عملیات کربلای ۵ برای اولین بار محورهای مستقل لشکر به نام تیپ‌های ۱، ۲ و ۳ سازماندهی شدند.

ما را دور زده.» عزیز جعفری پس از این پاسخ به فرمانده لشکر ۱۹ فجر می‌گوید: «شما این مسئله را تمام کنید» تا زمینه عبور یگان‌های قرارگاه قدس فراهم شود.^(۴۶)

شب دوم (۱۳۶۵/۱۰/۲۰)

در این شب لازمه حفظ موفقیت‌های به‌دست‌آمده پس از شکستن استحکامات دشمن، خروج از منطقه پنج‌ضلعی بود. براین اساس، مقرر شد علاوه بر لشکر ۳۱ عاشورا،

از لشکرهای ۱۴ امام‌حسین^(۴۷) و ۸ نجف نیز برای خروج از پنج‌ضلعی و ادامه عملیات استفاده شود.^(۴۷) زیرا الحاق میان لشکرهای ۳۱ عاشورا و ۲۵ کربلا در کانال جنوب پنج‌ضلعی^(۴۸) و همچنین الحاق کامل بین لشکر ۳۱ عاشورا و لشکر ۱۹ فجر در محدوده پل‌های کانال جنوب پنج‌ضلعی انجام نگرفته بود و لشکر ۳۱ عاشورا به‌علت درگیری شدید با دشمن، فاقد توان لازم برای ادامه

وضعیت مساعدتر از سایر مناطق بود. در ادامه عملیات از نیروهای لشکر ۳۱ عاشورا خواسته شد تا تمرکز را بر روی نوک کانال ماهی بگذارند و با حرکت به سمت جنوب یک سرپل در نوک کانال ماهی گرفته و دوتا از هلالی‌ها را پاک‌سازی کنند. فرمانده تیپ ۳ لشکر عاشورا از وضعیت نیروها در منطقه عملیات چنین گزارش داد: در قرارگاه جلو، بچه‌ها جلوی پل‌های طرف خودشان هستند و در روی پل‌ها امکان استقرار نیست. عراقی‌ها نفوذ کرده و از سمت نوک کانال، پل شمشیری را می‌زند تا جایی که از نیروهای ما در آنجا چیزی باقی نمانده است. فرمانده تیپ ۲ لشکر عاشورا نیز گزارش داد: بقیه نیروها کمی به سمت داخل ضلع شمشیری عقب کشیدند و مقاومت عراقی‌ها زیاد است.

با وجود اینکه نیروهای لشکر عاشورا موفق شدند مقر دشمن را پاک‌سازی کرده و به سمت نوک کانال ماهی حرکت کنند، ولی هر لحظه امکان داشت عراقی‌ها به خلأهای موجود میان یگان‌های منطقه پنج‌ضلعی رخنه کنند.^(۴۹) از این رو لشکر ۳۱ عاشورا پس از شکستن مقاومت دشمن در مقر فرماندهی تیپ، ضمن پاک‌سازی منطقه پنج‌ضلعی، به سمت کانال جنوبی پیشروی کرده و پس از تصرف ۳ پل از کانال جنوبی در سمت چپ، تلاش خود را در سمت راست برای الحاق با لشکر ۲۵ کربلا متمرکز کرد.^(۴۵) فقل شدن و توقف عملیات در پشت کانال هفت‌دهنه و گسترش نیافتن به جنوب کانال، مانور عملیات قرارگاه قدس را تحت الشعاع قرار داده بود، به همین دلیل عزیز جعفری فرمانده قرارگاه قدس، می‌کوشید فرمانده لشکر ۳۱ عاشورا را متقاعد سازد که نیروهای این لشکر را به جای حرکت به سمت چپ و پل‌ها در محدوده لشکر ۱۹، به سمت غرب نوک کانال ماهی و مثلثی نوک آن سوق دهد. امین شریعتی در پاسخ می‌گوید: «ما تا سمت چپ را حل نکنیم. نمی‌توانیم کاری بکنیم. عراق آمده و از داخل

در سطح قرارگاه کربلا، لشکر ۳۱ عاشورا از محدود یگان‌هایی بود که برخورد مثبت فرماندهی و تلاش‌های پیگیر عناصر عملیاتی آن برای اجرای عملیات موجب قوت قلب فرماندهی قرارگاه شد و امیدواری وی را نسبت به آینده عملیات افزایش داد.

عملیات و الحاق با لشکر ۱۹ فجر بود، از این رو عملیات در پشت کانال هفت‌دهنه متوقف شده و به جنوب کانال گسترش نیافته بود. این مسئله مانور عملیات قرارگاه قدس را نیز تحت الشعاع قرار داده بود. عدم الحاق لشکر ۳۱ و ۱۹ در محدوده پل‌ها و ادامه تلاش دشمن برای رخنه از پل چهارم اوضاع را چنان به هم ریخته بود که چیزی نمانده بود کار جنوب پنج‌ضلعی تمام شود، اما تاریکی هوا اوضاع را به نفع نیروهای خودی تغییر داد. در ادامه، با ورود گردان امام حسین جهت پاک‌سازی محوطه پل‌های ضلع جنوبی پنج‌ضلعی، تلاش شد

— رزمندگان لشکر ۳۱ عاشورا در عملیات کربلای ۵

قرارگاه کربلا با عبور لشکرهای ۲۷ و ۱۰ از کانال ماهی، درصدد تقویت آن جبهه و تسهیل الحاق با جبهه پنج‌ضلعی برآمد. اهمیت جبهه کانال ماهی و الحاق با پنج‌ضلعی باعث شده بود که دشمن بخش اعظم تلاش خود را معطوف به عقب راندن نیروها از غرب کانال کند و برای جلوگیری از الحاق در مثلث نوک کانال ماهی مدام فشار آورد.

نیروهای تیپ ۳ لشکر عاشورا که با مأموریت تصرف ضلع شرق کانال ماهی و کانال جنوب پنج‌ضلعی از روز گذشته عملیات خود را آغاز کرده بودند در روز دوم عملیات می‌کوشیدند تا ضمن حل مشکل نوک کانال ماهی به سمت غرب نوک کانال، جهت الحاق با لشکر ۲۵ کربلا گسترش یابند.^(۴۹) از این رو گردان‌های علی اصغر و امام سجاد ابتدا به دو موضع نونی شکل دشمن حمله کردند، ولی به علت مقاومت شدید دشمن و آتش تانک‌های آن بر روی این مواضع، موفق نشدند در محور مثلثی در پشت نوک کانال ماهی کاری از پیش ببرند. در واقع در صورتی که الحاق بین نیروهایی که از سمت جنوب‌غربی پنج‌ضلعی در حال حرکت بودند با غرب کانال ماهی

به صورت گروهانی مسئله الحاق لشکر ۳۱ عاشورا با ۱۹ فجر حل شود. در همین حال لشکرهای ۱۴ امام حسین و ۸ نجف نیز می‌کوشیدند با کمک به لشکر عاشورا، الحاق آن با لشکر ۱۹ را تسهیل کنند تا نیروهای قرارگاه قدس بتوانند با گرفتن سرپل مقدمات عبور خود را فراهم سازند.^(۴۹)

در محدوده محور نوک کانال ماهی، فشار ارتش عراق لحظه‌به‌لحظه افزایش می‌یافت. در این میان، دشمن از یک طرف راه لشکر ۳۱ عاشورا را بسته و مانع خروج این لشکر از پنج‌ضلعی شده بود و از طرف دیگر از گسترش لشکر ۲۵ کربلا به سمت چپ جهت الحاق با لشکر ۳۱ جلوگیری می‌کرد. با وجود فشار شدید دشمن و آتش پیاپی آن، نیروهای لشکر ۳۱ عاشورا آتش دشمن را شکافته و به سمت شمال کانال ماهی نفوذ کردند. لیکن لشکر ۲۵ کربلا نتوانست به سمت چپ گسترش پیدا کند و الحاق انجام نشد. اوضاع نابسامان کانال پرورش ماهی و ضرورت الحاق بین دو لشکر ۳۱ و ۲۵، قرارگاه کربلا را بر آن داشت که هرچه سریع‌تر برای انتقال لشکرهای ۲۷ و ۱۰ اقدام کند.^(۵۰) در واقع فرماندهی

انجام می‌شد، سقوط مواضع دشمن در مثلثی نوک کانال ماهی و پس از آن حتمی بود و دشمن با درک اهمیت این منطقه از تمام تلاش خود برای عدم الحاق بین نیروهای لشکر ۳۱ عاشورا و ۲۵ کربلا استفاده می‌کرد. در نهایت برای برون‌رفت از این بن‌بست چنین تدبیر شد که لشکر ۳۱ عاشورا برای هرکدام از جناحین نوک کانال ماهی در شرق و غرب یک گردان وارد عمل کند تا هم در شرق منتهی‌الیه پنج‌ضلعی را تأمین کند و هم در غرب نوک کانال ماهی پاک‌سازی نونی‌ها انجام گیرد.^(۵۲)

این در حالی بود که عملیات در محور کانال ماهی به دلیل تأخیر حضور یگان‌های ۲۷ و ۱۰ عملاً متوقف و به شب بعد موکول شده بود و فقط تلاش‌های دو لشکر ۲۵ و ۳۱ جهت الحاق در نوک کانال ماهی همچنان به قوت خود ادامه داشت. در ساعت ۰۶:۴۵ بامداد، درحالی‌که دقایقی به طلوع آفتاب نمانده بود، معاون لشکر ۳۱ عاشورا اعلام می‌کند: «بچه‌های ما رفته‌اند ولی با هیچ طرف الحاق صورت نگرفته است.»^(۵۳)

روز دوم (۱۳۶۵/۱۰/۲۰)

با روشن شدن هوا تلاش‌های شب گذشته برای حل مسئله الحاق در نوک کانال ماهی ادامه یافت. در این روز دشمن با اجرای پاتک‌های سنگین در غرب کانال پرورش ماهی از سه طرف فشار می‌آورد. عدم الحاق نیروهای خودی بین کانال پرورش ماهی و پنج‌ضلعی، به‌ویژه لشکر ۲۵ کربلا و ۳۱ عاشورا، باعث شده بود که فشارهای دشمن در این منطقه از شدت بیشتری برخوردار باشد.^(۵۴) حدود ساعت ۶:۴۵ صبح، برابر اخبار رسیده از محور کانال ماهی، «لشکر ۳۱ عاشورا پس از تلاش‌های فراوان جهت الحاق با لشکر ۲۵، یک گردان خود را از نوک کانال ماهی به جلو فرستاده است، دشمن با فشار ارتباط گردان را با لشکر قطع کرده و دو گردان عمل‌کننده

در محاصره دشمن قرار گرفته است.»^(۵۵) در محور ضلع شرقی نوک کانال ماهی، مسئله عدم الحاق میان یگان‌های ۱۹ فجر و ۳۱ عاشورا همچنان به قوت خود باقی است. از این‌رو در ساعت ۰۸:۳۰ صبح، در پی صحبت‌های نبی رودکی فرمانده لشکر ۱۹ فجر، با فرمانده لشکر عاشورا، توپخانه لشکر ۳۱ مأموریت یافت برای حل معضل عدم الحاق در سمت چپ کانال (ضلع شرقی) جلوی پل‌ها و سمت راست و بالا را با ادوات بکوبد. علاوه بر هماهنگی در مورد آتش توپخانه، ابری بودن هوا سبب شد قدرت مانور دیدبان‌ها و هواپیماهای عراقی کاهش یابد و در نتیجه حدود ساعت ۰۹:۳۰ صبح، خبرهایی در مورد الحاق میان نیروهای لشکرهای ۳۱ و ۱۹ در جلوی پل‌ها به فرماندهی لشکر عاشورا گزارش شد. اندکی بعد، فرمانده قرارگاه کربلا با توجه به این موفقیت به لشکرهای ۳۱ و ۱۹ دستور داد که هرچه زودتر به منظور تأمین جاده، به‌طور مشترک خاکریز احداث کنند.

با گذشت زمان، فشار دشمن افزایش و در مقابل توان نیروهای خودی کاهش می‌یافت. درگیری در نوک کانال ماهی در ساعت ۰۸:۴۵، به اوج خود رسیده و توان نیروهای تیپ ۲ نیز تحلیل رفته بود، از این‌رو در ساعت ۱۰:۲۰ صبح، چهار گردان از تیپ ۴ لشکر عاشورا در کانال مستقر شده و منتظر دستور ماندند.^(۵۶)

از سوی دیگر عراق در نوک کانال ماهی و کانال جنوب پنج‌ضلعی اقدام به پاتک کرده و در برخی محورها نیز موفق به رخنه در پنج‌ضلعی شده بود.^(۵۷) به همین دلیل تلاش‌های لشکر عاشورا همچنان روی نوک کانال ماهی معطوف بود. پس از آنکه تیپ ۲ لشکر عاشورا به‌ویژه گردان سیدالشهدا به علت کمبود شدید کادر و نیرو از ادامه عملیات انصراف داد، عملیات در محور مثلثی غرب نوک کانال ماهی با بخشی از عناصر تیپ‌های ۳ و ۴ لشکر عاشورا ادامه

شب سوم (۱۳۶۵/۱۰/۲۱)

عملیات در شب سوم به طور عمده معطوف به تمرکز توان اصلی روی جاده آسفالت جنوب کانال هفت‌دهنه به پنج‌ضلعی و مثلثی نوک کانال ماهی بود. بر این اساس هم‌زمان با دیگر محورهای قرارگاه کربلا، با توجه به تأثیر تصرف مثلثی نوک کانال ماهی بر پیشروی یگان‌های قرارگاه قدس، قرار شد لشکرهای ۷ ولی عصر و ۳۱ عاشورا به اضافه یک گردان تانک، ضلع جنوبی این موضع مثلثی را تصرف و با قرارگاه قدس الحاق کنند تا معضل نوک کانال ماهی برطرف شود.^(۵۸) در این شب توان لشکر ۳۱ عاشورا بر حرکت و عمق‌دهی در منطقه مثلثی (ضلع غربی نوک کانال ماهی) جهت الحاق با لشکر ۲۵ کربلا متمرکز شد؛ بر این اساس پس از شهادت کادر و شماری از نیروهای گردان سیدالشهدا^(۵۹)، در محدوده مثلثی نوک کانال ماهی، مقرر شد گردان سلمان (از تیپ ۴ لشکر ۳۱ عاشورا) روی ضلع کانال و گردان امیرالمؤمنین (از تیپ ۳) نیز بر روی جاده عمود بر نوک غربی کانال ماهی عمل کنند. علاوه بر این، نیروهای لشکر ۷ ولی عصر نیز در صدد بودند تا با عبور از گردان سلمان به سمت چپ یعنی جاده عمود بر نوک کانال ماهی در منطقه مثلثی گسترش یابند و گردان سلمان به دنبال این لشکر حرکت خود را ادامه دهد. برای تضمین موفقیت نیروها در محور مثلثی در ساعت ۲ بامداد، هماهنگی‌های لازم جهت استفاده از آتش توپخانه انجام و قرار شد تانک‌های خودی نیز در پشت نیروها آرایش بگیرند تا به محض شکسته شدن خط، حملات خود را آغاز کنند.

درواقع، در این مقطع از عملیات، کلید سقوط خط دفاعی عراق در خط نهر جاسم، الحاق نیروها در محور کانال ماهی با کانال پنج‌ضلعی تشخیص داده شد. دشمن نیز که اهمیت این الحاق را درک کرده بود، با آتش تیر چهار لول خود لحظاتی محور مثلثی پشت نوک کانال ماهی را با بن‌بست مواجه

یافت و قرار شد در این محور گردان سلمان احتیاط گردان امیرالمؤمنین باشد.^(۵۸)

علاوه بر این قرار شد که گردان علی اکبر به همراه دو گردان امام سجاده^(۶۰) و علی اصغر^(۶۱) در نوک کانال ماهی به مواضع نونی شکلی نفوذ کنند که در پی فشار آتش تانک‌ها و تیربارهای دشمن دو گردان امام سجاده^(۶۰) و علی اصغر^(۶۱) با تلفاتی به عقب برگشتند. بعد از آن گردان حضرت امیرالمؤمنین^(۶۲) و گردان امام حسین^(۶۳) و یک گردان از تیپ چهارم وارد عمل شدند ولی بعد از دادن تلفاتی به عقب برگشتند.

در چنین شرایطی با توجه به عدم الحاق بین لشکرهای ۳۱ عاشورا و ۲۵ کربلا و نیز حضور مختصر دشمن در سرپل کانال پنج‌ضلعی، هراس از نیروهای احتیاط دشمن که به تازگی وارد منطقه شده بودند، بیش از پیش در چهره فرماندهان نمایان شد. با ورود نیروهای احتیاط دشمن به این منطقه فشار دشمن لحظه به لحظه افزایش می‌یافت. برادر غلامپور با توجه به کندی پیشروی در محور مثلثی نوک کانال ماهی، از طریق بی‌سیم با فرمانده لشکر عاشورا تماس گرفت و پس از مشاجرات لفظی بین طرفین، برادر شریعتی گفت: «بابا ما الان در هلالی اول نهر جاسم هستیم، پشت خط هم سنگر تانک زده‌ام در این گوشه چهار گردان چیده‌ام. دشمن از هر طرف مرا می‌زند.»^(۵۹) در واقع در روز دوم عملیات بیشتر تلاش فرماندهی قرارگاه کربلا بر تثبیت منطقه پنج‌ضلعی معطوف شده بود.

امین شریعتی فرمانده لشکر ۳۱ عاشورا: «رک و پوست‌کنده بگویم که همه باید خود را بر مبنای شهادت بگذاریم و همه برنامه‌ها را در نظر بگیریم و در اینجا عاشورا به پا خواهد شد و عملیات [کربلای ۵] کلاً بر مبنای تکلیف است.»

که از سهراهی نوک کانال ماهی عبور کرده است، اما در ادامه شماری از نیروهای گردان امام سجاد که در پیشاپیش سایر یگان‌ها بودند، شهید یا مجروح شدند و این گردان توان ادامه کار را از دست داد.^(۶۵) با وجود این فرمانده گردان امام سجاد در حالی که زخمی شده بود از پشت بی‌سیم اعلام کرد من به سهراهی رسیده‌ام، نیروهای دیگر بیایند عبور کنند، و بعد از عبور گردان‌های دیگر از پل، وقتی فرمانده محور به او رسید، آهسته به او گفت من زخمی شده‌ام.^(۶۶)

ساخت و محورهای لشکر عاشورا قفل شد. ساعت ۲۳:۵۰، تمام فرماندهان جمع شده بودند و در تماس‌های مداوم با یکدیگر تلاش داشتند از این بن‌بست خارج شوند. سرانجام در ساعت ۰۰:۱۰ بامداد، تأکید شد که گردان امام سجاد^(۶۷) جهت پاک‌سازی مثلثی پشت نوک کانال ماهی پیش‌قدم شود و گردان امام حسین^(۶۸) هم در سمت راست یعنی پایین جاده عمود بر نوک کانال ماهی در کنار دژ به سمت لشکر ۱۰ سیدالشهدا قرار گیرد.^(۶۹)

در محور ضلع شمالی مثلثی غرب نوک کانال ماهی، لشکر ۷ ولی عصر با همه مشکلاتی که برای عبور از لشکر ۳۱ عاشورا وجود داشت، در حوالی ساعت ۲۳ پای کار رسید.^(۷۰) در ساعت ۰۰:۲۰ بامداد، رثوفی فرمانده لشکر ۷ خبر از تصرف پل‌ها و جاده‌های بالای نوک کانال ماهی داد که تکذیب شد. وی در ساعت ۰۲:۳۵ بامداد، در تماسی با فرمانده قرارگاه کربلا، ضمن اشاره به اهمیت و حساسیت محل اتصال کانال ماهی و نهر جاسم، تأکید کرد که مأموریت لشکرهای ۷ ولی عصر^(ع) و ۳۱ عاشورا - که عامل اتصال دو حلقه کانال ماهی و نهر جاسم بودند - بسیار مهم است و این دو یگان باید برای پیشروی، هدایت، تشویق و ترغیب شوند.^(۷۱)

در همین محور یعنی محور مثلثی و جاده عمود بر کانال ماهی، اوضاع کمی به هم ریخته بود؛ گردان امام سجاد^(۷۲) که برای پاک‌سازی مثلثی پشت نوک کانال ماهی وارد شده بود به‌علت نداشتن شناسایی قبلی و نبود کالک دقیق، نسبت به وضعیت و موقعیت خود ابهام داشت و این امر روند پاک‌سازی مثلثی را کند ساخته بود.^(۷۳) به گزارش راوی مرکز، در منطقه مثلثی فرمانده برخی گردان‌های دیگر نیز همچون گردان امام سجاد^(۷۴)، به‌علت تفاوت عوارض زمین و مواضع دشمن در کالک با زمین منطقه، موقعیت خود را به درستی نیافته بودند. در این آشفتگی، فرمانده گردان امام سجاد اعلام کرد

یک روز پیش از آغاز عملیات، ابری شدن هوا و وجود گرد و غبار موجب کاهش دید افقی تا فاصله ۴۰۰ متری شد که این امر زمینه مناسبی را برای نقل و انتقالات لشکر ۳۱ عاشورا فراهم آورد.

پیشروی نیروهای لشکر ۳۱ عاشورا به‌علت فشار دشمن در منطقه مثلثی پشت نوک کانال ماهی به‌کندی پیش می‌رفت و این مسئله امکان عبور نیروهای لشکر ۷ ولی عصر را هم مختل و غیرممکن ساخته بود. علاوه‌براین، گزارش‌های رسیده از خط مقدم، از قطع الحاق میان لشکر ۱۰ سیدالشهدا و ۳۱ عاشورا حکایت داشت. در ساعت ۰۲:۲۰ بامداد، لشکر ۱۰ سیدالشهدا^(۷۵) تصرف مواضع هلالی نوک کانال

پرورش ماهی را اعلام کرد و به‌دنبال آن تلاش برای الحاق بین نیروهای این لشکر و لشکر ۳۱ عاشورا آغاز شد.^(۷۶) در چنین وضعیتی برادر غلامپور فرمانده قرارگاه کربلا، پس از دریافت خبر موفقیت محور لشکر ۲۷، تلاش خود را جهت الحاق بین یگان‌های عمل‌کننده در نوک کانال ماهی به کار گرفت و خطاب به امین شریعتی فرمانده لشکر ۳۱ عاشورا گفت: «بابا این نوک کانال ماهی چه شد؟» برادر امین شریعتی پاسخ داد: «این نوک کانال همه هستند ما هستیم، زاهدی [تیپ ۴۴] هست، رثوفی [لشکر ۷ ولی عصر] هست، فقط الآن مسئله این است که یک

روز سوم (۱۳۶۵/۱۰/۳۱)

با آغاز روز سوم عملیات، پاتک دشمن نیز شروع شد. فشار دشمن عمدتاً در محل اتصال خط دفاعی سوم با کانال ماهی تمرکز داشت. پاتک‌های پیاده و زرهی دشمن در نیروهای لشکر ۱۰ و ۳۱ را که در این منطقه استقرار داشتند، دچار زحمت فراوان کرده بود و گاه به گاه الحاق میان دو لشکر را تهدید می‌کرد. تلاش این دو یگان جهت الحاق با یکدیگر در طول روز ادامه یافت و در عصر این روز با الحاق میان این دو یگان تاحدی از فشار دشمن کاسته شد.^(۷۱)

به‌طور کلی در این روز هر چند که الحاق سه لشکر ۱۰، ۳۱ و ۷ در مثلث پشت کانال ماهی ناقص مانده بود و لشکر ۷ به علت تأمین نشدن جناح چپ خود، نتوانسته بود مأموریت را در زمین مذکور به انجام رسانده و الحاق را کامل کند، تلاش‌های لشکر ۳۱ و ۷ برای برقراری الحاق همچنان ادامه داشت. نیروهای لشکر ۷ اعلام کرده بودند که در داخل تقاطع بین سنگرهای نونی ۲۶ و ۲۷ عقب‌نشینی کرده‌اند و در انتظار عناصر لشکر ۳۱ عاشورا هستند. اما فرمانده لشکر عاشورا در ساعت ۰۷:۳۰ صبح، پس از بررسی وضعیت منطقه اعلام کرد که نیروهای این لشکر در محدوده سنگرهای نونی ۳۶ و ۳۷ چسبیده به کانال در سمت راست مثلثی هستند و طبق بررسی‌های انجام‌شده سنگرهای هلالی ۲۶ و ۲۷ در اختیار دشمن است. این گزارش ادعای لشکر ۷ ولی عصر مبنی بر حضور در این منطقه را رد می‌کرد. تشدید فشار دشمن در ضلع بالای شمشیری موجب شد تا نیروهای عاشورا کمی از مواضع خود عقب‌بنشینند.^(۷۲)

در مجموع، پس از مدتی، پیشروی و الحاق لشکرهای ۷ ولی عصر^(عج) و ۳۱ عاشورا در سمت راست یعنی در منطقه مثلثی پشت نوک کانال ماهی و موفقیت تیپ ۴۴ قمر بنی‌هاشم^(ع) موجب کاهش

گردان می‌خواهیم ببریم طرف فضلی [لشکر ۱۰]، شما به رئوفی بگو تمام کند.»^(۷۳) امین شریعتی با وجود فشارهای مضاعف دشمن می‌کوشید دوباره بین نیروهای لشکرهای ۳۱ و ۱۰ الحاق برقرار کند و پس از چند تماس بین فضلی و شریعتی بالاخره در ۰۲:۴۵ بامداد، نیروهای لشکرهای ۳۱ عاشورا و ۱۰ سیدالشهدا با یکدیگر دست دادند.

در ادامه، در حالی که بخشی از نیروهای لشکر عاشورا به ضلع جنوبی پشت نوک کانال ماهی اعزام و بخش دیگری از آنها - در حد یک گردان - برای پاک‌سازی سنگرهای نونی ۲۷، ۲۸ و ۲۹ واقع در جاده و دژ عمود بر پشت نوک کانال ماهی (جنوب مثلثی) فرستاده شده بودند، فرمانده تیپ ۳ لشکر ۳۱ عاشورا به گردان امام حسین دستور داد که با پیشروی در امتداد هلالی‌ها زمینه الحاق با لشکرهای ۱۴ و ۸ را فراهم کند. گردان‌های علی‌اکبر و امام علی نیز به‌عنوان گردان‌های دنبال پشتیبان گردان امام حسین معین شدند.^(۷۴) در حوالی ساعت ۰۵:۰۰ بامداد بعد از گردان امیرالمؤمنین، گردان امام حسین از نوک کانال ماهی به داخل کانال در محدوده سنگر نونی دوم به غرب کانال ماهی نفوذ کرده و در داخل مواضع دشمن پیش می‌روند ولی با شدت آتش نیروهای دشمن در مواضع نونی شکل تعدادی از نیروهای گردان شهید و زخمی می‌شوند و باتوجه به نزدیکی روشنایی و تسلط دشمن و ممکن نبودن پشتیبانی‌ها مجبور به خروج از آن می‌شوند. با الحاق موفقیت‌آمیز لشکر ۱۰ سیدالشهدا و لشکر ۳۱ عاشورا در ساعت ۰۴:۱۵ بامداد، قرارگاه مرکزی به قرارگاه کربلا تأکید کرد که کلیه وسایل مهندسی را برای تحکیم مواضع تصرف‌شده و پدافند بسیج کند. در واقع این دستور از نزدیکی زمان اتمام مرحله اول عملیات قرارگاه کربلا حکایت داشت.^(۷۵)

تلاش کرد که به چهارراه شلمچه دست یابد و قرارگاه کربلا نیز می‌کوشید در سمت راست، امر الحاق را در مثلثی پشت (نوک) کانال ماهی تسهیل کند. در محور قرارگاه کربلا، رهاکردن آب در برابر دشمن، برای حفظ مواضع جناح راست و تثبیت موقعیت در منطقه کانال پرورش ماهی در دستور کار قرار گرفت. از این پس و به دنبال موفقیت یگان‌های قرارگاه کربلا از جمله لشکر ۳۱ عاشورا، تلاش برای اتمام الحاق غرب کانال پرورش ماهی و منطقه پنج‌ضلعی به نتیجه رسید و تلاش‌های لشکر در مثلثی نوک کانال ماهی ادامه یافت.^(۷۴) بر اثر افزایش فشار عملیات و کاهش تدریجی کیفیت نیروها سازمان برخی گردان‌ها از هم پاشید و برخی نیز برای بازسازی به عقب منتقل شدند. در چنین وضعیتی که لشکر با کمبود شدید امکانات و تسلیحات نیز مواجه بود، فرمانده لشکر ۳۱ ناچار شد از میان زخمی‌ها، افرادی را که کمتر آسیب دیده بودند مجدداً به کارگیری کند تا مسئله مثلثی پشت نوک کانال ماهی را به هر شکل ممکن حل کند.^(۷۵) با افزایش فشار دشمن در محور بالای کانال

فشار دشمن و سرانجام عقب‌نشینی نیروهای عراق از هلالی دوم تا چهارم شد که این امر دستیابی به جاده شلمچه و الحاق کامل نیروها را در پی داشت و براین اساس هدف مرحله اول عملیات تأمین شد.^(۷۳)

شب چهارم (۱۳۶۵/۱۰/۲۲)

با وجود تلاش بی‌وقفه نیروهای خودی در منطقه نوک کانال ماهی به سمت غرب، از شب چهارم دشمن به‌طور بی‌سابقه‌ای بر حجم فشار خود جهت رخنه و عقب‌زدن نیروهای ایران افزود. در این شب لشکر ۳۱ عاشورا همراه با لشکرهای ۲۵، ۲۷، ۱۰ و ۱۹ تحت امر قرارگاه کربلا مأموریت یافتند در غرب کانال پرورش ماهی پیشروی کرده و برای الحاق در مثلثی نوک کانال پرورش ماهی تلاش کنند تا جناح راست قرارگاه قدس تأمین شود.

در شب چهارم، نیروهای لشکر ۳۱ عاشورا بعد از چند شبانه‌روز نبرد پیاپی و فرسایشی، می‌بایست با دشمنی که مدام نیروی تازه‌نفس وارد صحنه می‌کرد و در مواضع مستحکم خود مستقر بود، مبارزه می‌کردند. در همین حال، قرارگاه قدس

رزمندگان لشکر ۳۱ عاشورا - گردان امام حسین^(ع)

بر اثر فشار آتش دشمن عقب کشیدند و الحاق میان لشکرهای ۱۰ و ۳۱ دوباره قطع شد. در این وضعیت علی شمنخانی پشت بی سیم حاضر شد و به فرمانده لشکر ۳۱ عاشورا دستور داد که به هر قیمتی شده این مسئله حل شود. فرمانده لشکر ۳۱ عاشورا در یک معذوریت اخلاقی قرار گرفته بود از یک طرف نیرویی در اختیار نداشت و از سوی دیگر نمی توانست بگوید که اقدام نمی کنیم؛ لذا در تماس با فرمانده تیپ ۲ دستور شمنخانی را ابلاغ کرد.^(۷۸)

از این مرحله به بعد، به دلیل کاهش توان قرارگاه کربلا و اصلی شدن مأموریت قرارگاه‌های قدس و نجف، از وزن پیشروی در محور کانال پرورش ماهی کاسته شد و عملیات با دو هدف اصلی "تصرف خط نهر جاسم" و "پاک‌سازی جزیره بوارین" ادامه یافت.^(۷۹) لشکر ۳۱ عاشورا باتوجه به حل نشدن مسئله الحاق در مثالی نوک کانال ماهی و عدم پیشروی بیشتر این یگان، از صبح روز ۱۳۶۵/۱۰/۲۴ مشغول بازسازی نیروها و حفاظت از خط پدافند خود شد.

از این پس لشکر ۳۱ عاشورا با اتمام مأموریت قرارگاه کربلا در مرحله اول عملیات، در مرحله دوم تحت فرماندهی قرارگاه نجف، مأموریت یافت تا پل فلزی منطقه نهرالدوعیجی را منهدم کند، از این رو در طول شب‌های ۲۴ الی ۲۸ دی ماه، لشکر ۳۱ عاشورا بخشی از نیروهای خود را برای اجرای مأموریت جدید در محور جنوب جاده شلمچه عراق اعزام کرد.^(۸۰) براساس دستور جدید، باقیمانده‌های گردان‌های ولی عصر و قاسم مأموریت بستن عقبه‌های جزایر بوارین و شهر دوعیجی و رسیدن به سایر مناطق را عهده‌دار شدند. منطقه جدید وضعیت نامناسبی داشت و جاده و معابر مواصلاتی برای تدارک لشکر وجود نداشت تنها مسیر تدارکاتی لشکر به جاده دوعیجی به طرف جزیره بوارین متکی بود و مقرر شد واحد مهندسی

ماهی، نیروهای لشکر ۳۱ عاشورا مقداری عقب کشیدند که با ورود نیروی جدید این مسئله حل و در ضمن برای پاک‌سازی نونی ۲۸ نیز اقدام شد، و گردان سیدالشهدا که باز هم بنا به دستور به نوک کانال ماهی برگشته، پس از دو روز مقاومت به طرف نونی‌ها تک نمود. ولی در ساعت ۱۵، عراق دوباره آتش شدید ریخت و نیروهای گردان سیدالشهدا هم کمی عقب نشستند و تا ساعت ۱۶:۲۰ هنوز الحاق در محور گردان سیدالشهدا با لشکر ۷ در کانال ماهی و مثالی حاصل نشده بود. دو ساعت بعد، دوباره نیروهای دشمن از طرف جناح لشکر ۱۹ فجر رخنه کردند، اما این بار امین شریعتی فرمانده لشکر ۳۱ عاشورا با حضور در خط ضمن سازماندهی نیروها خود به جلو پیشروی می‌کرد و این مسئله موجب دلگرمی نیروهای لشکر عاشورا شد. در این روز دشمن با ادامه فشارها در این محور سعی می‌کرد مانع پیشروی شود.^(۸۱) در صبح این روز تیپ ۳ که در مرحله پیشین نقش مهمی در تثبیت مثالی نوک کانال ماهی ایفا کرده بود، کلاً برای بازسازی به عقب فرستاده شد.

تا ساعت ۱۲:۳۰ ظهر، تجمع نیروهای عراق به همراه ۴۰ تانک و نفربر در ضلع بالای شمشیری چشمگیر گزارش شد. به همین دلیل قرار شد نیروهای لشکر ۱۰ سیدالشهدا در منطقه مثالی از مقابل به سمت کانال حرکت نموده و به گردان امام حسین^(ع) لشکر ۳۱ عاشورا نیز دستور داده شد تا از نوک کانال به سمت نیروهای لشکر ۱۰ جهت الحاق، پیشروی کند.^(۸۲)

در ساعت ۱۴:۳۵، الحاق با لشکر ۱۰ سیدالشهدا هنوز کامل نشده بود. نیروهای لشکر ۳۱ عاشورا باید بعد از الحاق در نوک کانال ماهی به سمت جاده آسفالت حرکت می‌کردند. در ساعت ۱۵:۴۵، خبر رسید که نوک کانال ماهی به‌طور کامل پاک‌سازی شده است. در ادامه نیروهای لشکر ۱۰ سیدالشهدا

امینی، برادر صبور جانشین وی، شهید دولت آبادی هماهنگ‌کننده و برادر بابازاده فرمانده گردان اباصالح وارد عمل شده و خط را از این دو گردان رزمی تحویل گرفتند^(۸۱) بر این اساس عملیات لشکر ۳۱ عاشورا در این مرحله از عملیات کربلای ۵ پایان یافت.

پس از پایان عملیات کربلای ۵، دشمن در حمله‌ای سنگین و متمرکز توانست قسمتی از منطقه غرب کانال پرورش ماهی، که به‌عنوان «سرپل» در اختیار قوای خودی بود، بازپس گیرد. به همین دلیل، چندی بعد طرحی با نام عملیات تکمیلی کربلای ۵ به اجرا درآمد و طی آن رزمندگان موفق شدند با پیشروی از سمت نهر جاسم، بخشی از منطقه غرب این کانال را مجدداً به تصرف درآورند. علاوه‌براین، نوک کانال نیز که از گذشته در اختیار دشمن بود، در این عملیات پاک‌سازی شد.

نتیجه عملکرد لشکر ۳۱ عاشورا در عملیات کربلای ۵

یکی از مهم‌ترین محورهای عملیات کربلای ۵، منطقه پنج‌ضلعی بود که با توجه به نقش کلیدی آن در پیروزی مرحله اول عملیات و تداوم آن، این محور به قرارگاه کربلا واگذار شد. اهمیت این مسئله به این دلیل بود که مأموریت دو قرارگاه قدس و نجف در مرحله دوم عملیات به‌صورت مستقیم به موفقیت قرارگاه کربلا در مرحله اول عملیات بستگی داشت. از این‌رو لشکر ۳۱ عاشورا و ۱۹ فجر از مهم‌ترین یگان‌های قرارگاه کربلا، برای تصرف و تأمین منطقه پنج‌ضلعی انتخاب شدند. در این میان، عملیات لشکر ۳۱ عاشورا در منطقه پنج‌ضلعی و به‌تبع آن در نوک کانال ماهی از حساسیت و اهمیت ویژه‌ای برخوردار بود؛ این یگان در مرحله اول عملیات مأموریت داشت در بخشی از محور شمال و غرب پنج‌ضلعی و نوک کانال ماهی وارد عمل شود. براساس مأموریت ابلاغی قرارگاه کربلا، لشکر ۳۱ عاشورا باید با عبور از آب‌گرفتگی شمال پنج‌ضلعی، خطوط دفاعی دشمن در ضلع شمالی پنج‌ضلعی و

لشکر دو طرف این جاده را جهت امنیت تردها خاکریز احداث بکند و یگان‌های زرهی با پیاده همراه شدند.

از این‌رو با آغاز عملیات نیروها از محل نخلستان‌ها وارد عمل شدند و از طریق جاده دو عیجی گردان قاسم با یک دستگاه بلدوزر جهت باز کردن جاده و یک تانک پیشروی خود را شروع کردند. به این ترتیب، نیروهای لشکر ۳۱ عاشورا در محدوده امتداد دو خط نهر الدوعیجی و جاسم به سمت پایین حرکت کردند و پس از الحاق نیروهای لشکر در سهراهی بالای نهر الدوعیجی، قرار شد پس از پاک‌سازی منطقه پل فلزی را منفجر کنند و این هدف پس از شکستن مقاومت شدید دشمن روی پل حاصل شد و در ادامه با انفجار پل‌های منطقه، یک تیپ زرهی عراق با ۴۵ دستگاه تانک، تیپ ۷۲ محاصره شدند و پیشروی نیروها تا خط نهر جاسم ادامه یافت. یکی از صحنه‌های زیبای این مرحله از عملیات لشکر ۳۱ عاشورا رشادت و ایستادگی فرمانده گردان امام حسین است این گردان با اینکه در شب سوم از نوک کانال ماهی از سمت داخل ضلع غربی کانال وارد عمل شده و به غرب کانال ماهی نفوذ کرده بود ولی با شدت آتش نیروهای دشمن از مواضع نونی‌شکل عقب کشیده بود و قرار بود برای بازسازی به عقب برگردد. مصطفی پیش‌قدم فرمانده شجاع این گردان که زخمی شده بود حتی با تأکید و دستور فرمانده لشکر برای مداوا، به عقب برنگشت و در ادامه عملیات با نیروهای باقیمانده، به یاری سایر رزمندگان شتافته و در حوزه منطقه عملیاتی قرارگاه قدس، بنا به دستور فرمانده لشکر برای کمک وارد عمل شد و پس از رشادت‌های فراوان و پاک‌سازی منطقه و نفوذ به پشت کانال دو عیجی به درجه شهادت نایل گشت.

در نهایت تیپ پدافندی قائم به فرماندهی حاج ناصر

سیل‌بندهای غرب آن را شکسته و حدفاصل جاده میانی پنج‌ضلعی تا یک کیلومتر از کانال ماهی‌گیری را پاک‌سازی می‌کرد و پس از عبور از کانال جنوبی پنج‌ضلعی، تا نهر هسجان پیشروی کرده و جناح غربی خود را با نهر جاسم و جناح شرقی خود را به وسیله لشکر ۱۹ فجر پوشش می‌داد. در مرحله دوم عملیات نیز این لشکر باید بین یگان ۲۵ کربلا و ۱۰ سیدالشهدا در زمین غرب کانال ماهی پیشروی کرده و خط خود را به جاده اصلی دشمن در این منطقه می‌رساند.

سرعت عمل یگان‌های خط‌شکن لشکر ۳۱ عاشورا در تصرف منطقه پنج‌ضلعی و نوک کانال ماهی از اهمیت بسیاری برخوردار بود و مقاومت لشکر ۳۱ عاشورا در تصرف مقر فرماندهی دشمن در وسط منطقه پنج‌ضلعی و پافشاری نیروهای این یگان در

مقابل فشارهای مضاعف و پی‌درپی عراق در منطقه نوک کانال ماهی، برای دشمن کاملاً غیرمنتظره بود. البته ناگفته نماند که سرعت عمل لشکر ۱۰ در تصرف سنگرهای دژ مرزی (ضلع شرقی پنج‌ضلعی) نیز اهمیت فراوانی داشت. سرعت عمل نیروهای خودی در ساعت‌های اول عملیات منجر به عقب‌ماندگی دشمن در برابر نیروهای خودی شد که این وضعیت تا پایان عملیات ادامه یافت.

در مجموع نیروهای لشکر ۳۱ عاشورا با تأسی به الگوی نبرد حسینی و مقاومت عاشورایی که از مهدی باکری فرمانده شهید لشکر ۳۱ عاشورا، به یادگار داشتند، توانستند به کمک سایر یگان‌ها نقش بی‌بدیلی در حماسه تصرف پنج‌ضلعی و شرق کانال ماهی ایفا کنند.

منابع و مأخذ

۱۹. سند شماره ۱۳۸۷/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، ص ۳۳.
۲۰. سند شماره ۰۱۳۶۱/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، ص ۱۹.
۲۱. سند شماره ۱۳۸۷/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، ص ۴۳؛ و - سند شماره ۰۳۵۰/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، پیشین، ص ۲۰.
۲۲. سند شماره ۰۱۳۶۱/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، ص ۱۹.
۲۳. سند شماره ۰۶۹۰/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: گزاره قرارگاه کربلا در عملیات کربلا، گزاره راوی قرارگاه کربلا (مجید مختاری)، ص ۴۳.
۲۴. محمد درودیان، نبرد در شرق بصره، پیشین، صص ۸۴ - ۸۲.
۲۵. سند شماره ۰۳۵۰/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، ص ۱۳۹.
۲۶. سند شماره ۰۱۳۶۱/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، ص ۱۹.
۲۷. سند شماره ۱۳۸۷/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۳۴.
۲۸. محمد درودیان، نبرد در شرق بصره، پیشین، صص ۸۴ - ۸۲.
۲۹. سند شماره ۰۱۳۶۱/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، ص ۴۶.
۳۰. همان، ص ۲۲.
۳۱. همان، ص ۵۵.
۳۲. محمد درودیان، نبرد در شرق بصره، پیشین، صص ۸۴ - ۸۲.
۳۳. سند شماره ۰۱۳۶۱/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، ص ۴۱.
۳۴. بنیاد حفظ آثار لشکر عاشورا، ماهنامه معبر، شماره دهم دی ماه ۱۳۹۲، صص ۸ - ۹.
۳۵. سند شماره ۱۳۸۷/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۳۵ و ۳۶.
۳۶. سند شماره ۰۱۳۶۱/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۶۸ - ۶۰.
۳۷. همان، صص ۶۰ - ۵۶.
۳۸. همان، صص ۱۰۱ - ۹۹.
۳۹. همان، ص ۶۸.
۴۰. محمد درودیان، نبرد در شرق بصره، پیشین، صص ۹۶ - ۸۷.
۴۱. سند شماره ۱۳۸۷/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: محمد درودیان، نبرد در شرق بصره، تهران: مرکز تحقیقات جنگ، ۱۳۷۶، صص ۵۲ - ۵۰.
۲. سند شماره ۰۳۴۲/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: عملیات کربلا، گزاره راویان قرارگاه کربلا، (مجید مختاری)، صص ۱۸۱ - ۱۸۰.
۳. محمد درودیان، نبرد در شرق بصره، پیشین، صص ۵۷ - ۵۵.
۴. سند شماره ۰۳۴۲/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۱/۱۸۱ و ۱۸۲.
۵. سند شماره ۰۳۵۰/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: گزاره راوی لشکر ۳۱ عاشورا در عملیات کربلا، ۵ (علیرضا لطف‌الله‌زادگان)، صص ۱۳ - ۴.
۶. سند شماره ۰۳۴۲/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، ص ۱۸۱.
۷. بنیاد حفظ آثار لشکر عاشورا، گزاره عملیات لشکر ۳۱ عاشورا در کربلا، ۵، ص ۲.
۸. سند شماره ۰۳۴۲/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۱۸۳ - ۱۸۰.
۹. سند شماره ۰۳۵۰/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۲۲ - ۲۱.
۱۰. همان، صص ۱۵ - ۴.
۱۱. سند شماره ۱۳۸۷/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: دفترچه ثبت جنگ راوی لشکر ۳۱ عاشورا در عملیات کربلا، ۵، (علیرضا لطف‌الله‌زادگان)، ۱۶/۱۳۶۵/۱۰/۲۹ تا ۱۳۶۵/۱۰/۱۶، ص ۱۶.
۱۲. سند شماره ۰۶۹۰/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: گزاره قرارگاه کربلا در عملیات کربلا، گزاره راوی قرارگاه کربلا (مجید مختاری)، ص ۶.
۱۳. محمد درودیان، نبرد در شرق بصره، پیشین، صص ۷۹ - ۷۸.
۱۴. سند شماره ۱۳۸۷/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، ص ۲۶؛ و - سند شماره ۰۳۵۰/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، پیشین، ص ۱۹.
۱۵. سند شماره ۱۳۸۷/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۲۹.
۱۶. سند شماره ۰۳۵۰/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، ص ۲۰؛ و - سند شماره ۱۳۸۷/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۳۲ - ۳۰.
۱۷. محمد درودیان، *فلمی تا شلمچه*، جلد سوم، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، ص ۱۳۶.
۱۸. سند شماره ۰۱۳۶۱/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: دفتر ثبت راوی قرارگاه کربلا در عملیات کربلا، ۵ (مجید مختاری)، روز ۱۳۶۵/۱۰/۱۹، ص ۷۱.

- پیشین، صص ۳۷. ۶۲. مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ ستاد مرکزی، جنگ در سال ۷۵، کارنامه یک ساله سپاه، تهران: انتشارات سپاه، ۱۳۶۶، صص ۲۴۸.
۴۲. سند شماره ۰۱۳۶۱/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۸۱.
۴۳. همان، صص ۹-۸. ۶۳. محمد درودیان، نبرد در شرق بصره، پیشین، صص ۱۱۶-۱۱۲.
۴۴. سند شماره ۱۳۸۷/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۳۹-۳۷. ۶۴. سند شماره ۰۳۵۰/گ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۱۸.
۴۵. محمد درودیان، نبرد در شرق بصره، پیشین، صص ۹۶-۸۷.
۴۶. سند شماره ۰۳۵۰/گ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۲۱؛ و - سند شماره ۱۳۸۷/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۴۰.
۴۷. محمد درودیان، نبرد در شرق بصره، پیشین، صص ۱۰۰-۹۶.
۴۸. سند شماره ۰۱۳۶۱/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۱۰۱-۱۰۰.
۴۹. سند شماره ۰۳۵۰/گ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۱۸.
۵۰. سند شماره ۰۱۳۶۱/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۱۲۰-۱۱۴.
۵۱. سند شماره ۰۳۴۲/گ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۱۸۱/۱.
۵۲. سند شماره ۱۳۸۷/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۴۱؛ و - سند شماره ۰۳۵۰/گ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۱۹.
۵۳. سند شماره ۰۱۳۶۱/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۱۱۵.
۵۴. محمد درودیان، نبرد در شرق بصره، پیشین، صص ۱۰۶-۱۰۴.
۵۵. سند شماره ۰۱۳۶۱/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۱۱۶.
۵۶. سند شماره ۱۳۸۷/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۴۶-۴۴.
۵۷. سند شماره ۰۱۳۶۱/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۱۱۹.
۵۸. سند شماره ۱۳۸۷/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۴۸ و ۴۹.
۵۹. سند شماره ۰۱۳۶۱/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۱۲۰-۱۱۹.
۶۰. محمد درودیان، نبرد در شرق بصره، پیشین، صص ۱۱۰-۱۰۹.
۶۱. سند شماره ۱۳۸۷/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۵۵-۵۲.
۶۲. سند شماره ۰۶۶۴ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: گزارش قرارگاه نجف در عملیات کربلا ۵، گزارش راوی قرارگاه نجف (حسین اردستانی)؛ و - سند شماره ۱۳۴۶/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: دفتر ثبت جنگ راوی قرارگاه خاتم الانبیا(ص) در عملیات کربلا ۵ (محمد درودیان)، ۱۳۶۵/۱۰/۲۱.
۷۵. سند شماره ۰۳۵۰/گ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۱۶.
۷۶. همان، صص ۱۷.
۷۷. سند شماره ۱۳۸۷/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۶۲-۶۱.
۷۸. همان، صص ۶۳ و ۶۴.
۷۹. محمد درودیان، نبرد در شرق بصره، پیشین، صص ۱۱۶-۱۱۲.
۸۰. سند شماره ۰۳۵۰/گ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۱۷؛ و - سند شماره ۱۳۸۷/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۷۳-۶۸.
۸۱. سند شماره ۰۳۵۰/گ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۱۷؛ و - سند شماره ۱۳۸۷/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: پیشین، صص ۶۸-۷۳.